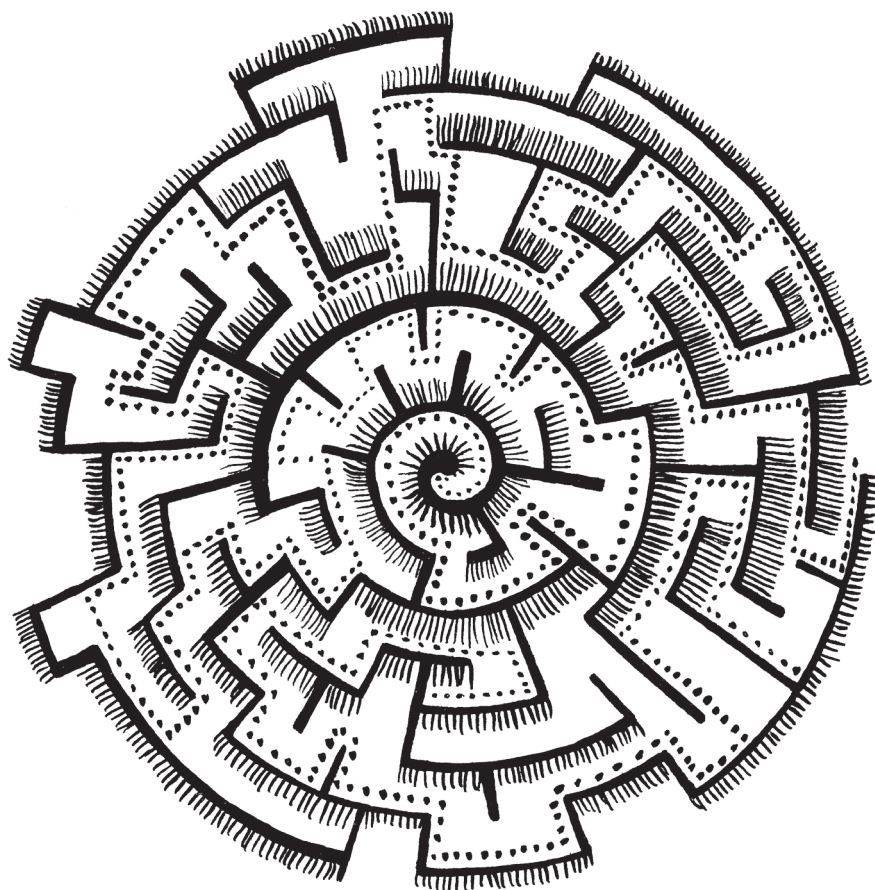

Část druhá: Začínáme

6. Proces práce s rodinou

Vítejte ve světě labyrintů. Z labyrintu bývá cesta ven, ale některé cesty prostě nikam nevedou.

Dva způsoby práce s rodinou dle respektování potřeb dítěte: nedirektivní a direktivní přístup

V kontextu práce sociálně právní ochrany dětí jsou vždy na prvním místě potřeby a zájem dítěte. Často se však setkáváme s tím, že **rodiče** (či jiní pečovatelé) **potřeby dětí nerespektují a/nebo mají jinou představu o tom, co by dítě mělo potřebovat, jaké by mělo být nebo co by mělo chtít.** S tím velice úzce souvisí tři úskalí zapojování dětí do rozhodovacích procesů, která jsme představili v předchozích kapitolách. Zde si dovolíme stručně shrnout:

Zaprvé – **úskalí na straně procesu: neadekvátní zatížení dítěte.** Povinnost zjišťovat názor dítěte na skutečnosti, které se ho týkají, je samozřejmě dána zákonem. Nemůžeme však záležitosti, se kterými si dospělí nevědí rady nebo za ně nechtějí nést zodpovědnost, řešit tím, že tíhu rozhodnutí plošně přeneseme na děti.

Zadruhé – **úskalí na straně rodičů: ovlivnění názoru dítěte.** Naneštěstí se někdy stává, že rodiče vědomě či nevědomě ovlivňují „svobodný“ názor svých dětí. Zejména pak v případě podezření na syndrom zavrženého rodiče dítě nezapojujeme klasickým způsobem, (rozhovorem) protože dítě nejedná a nebude vypovídat na základě vlastního svobodného vyjádření. Naopak je vhodné zapojit dítě nepřímým způsobem – řízeným pokusem (např. terapeutický program pro rodiče s dětmi „Rozvodem bez újmy“ (blíže viz kap. 7), podporované setkání (asistovaný styk), projektivní diagnostické techniky aj.).

Zatřetí – **úskalí na straně dětí.** Nesmíme zapomínat, že děti nejsou zmenšeninou dospělého, a proto v různém věku hodnotí svoji situaci podle jiných kritérií, která je potřeba zohlednit (**specifika u dětí dle věku**). Kromě toho

není dítě jako dítě – je potřeba vždy vzít v úvahu osobní historii konkrétního dítěte a jeho případné zvláštnosti (**fenomény utváření názoru, specifické potřeby dětí**).

Proto je vždy nutné v počátcích nebo průběhu spolupráce zmapovat, jak se v této situaci jednotliví členové rodiny cítí, co kdo v rodině potřebuje a co kdo pro to může udělat. Tato vyjádření jednotlivců průběžně porovnáváme a vyhodnocujeme, jakým způsobem se naše spolupráce bude orientovat a **jaký přístup k práci s rodinou zvolíme**:

- **Nedirektivní přístup**

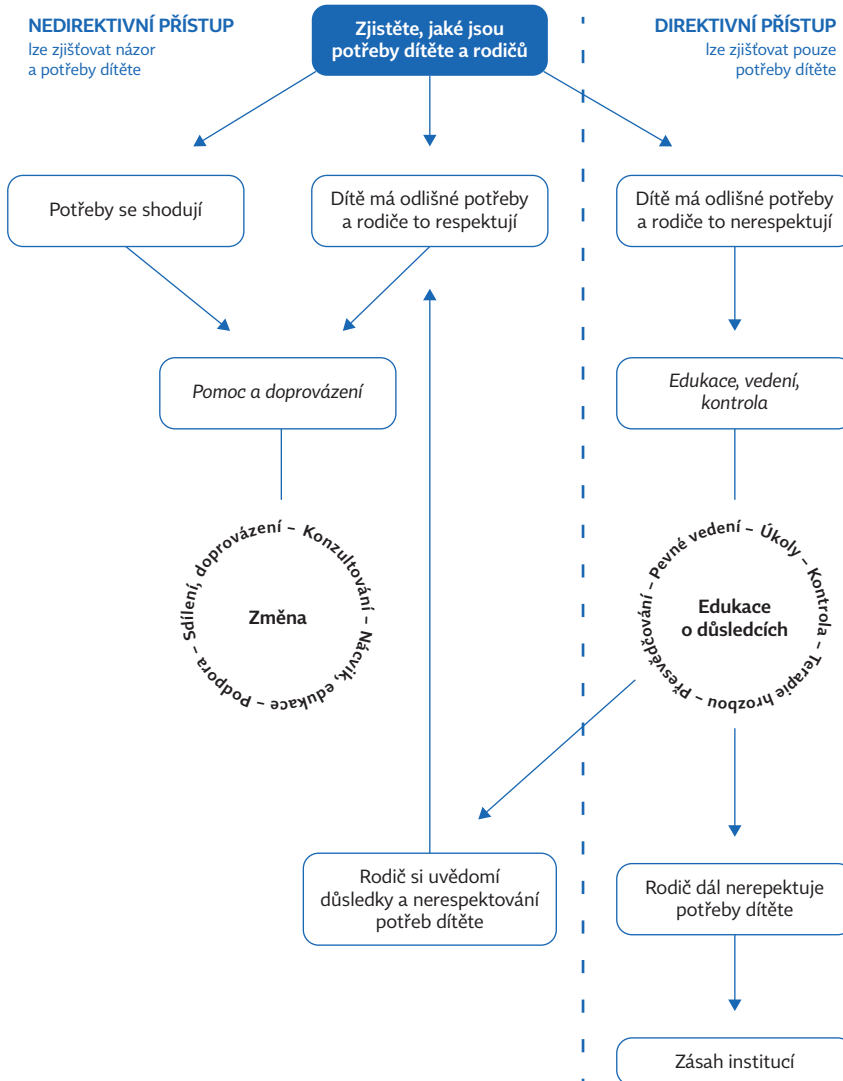
rodiče respektují potřeby dětí → rodině stačí pomoc a doprovázení

- **Direktivní přístup**

rodiče nerespektují potřeby dětí → rodinu je nutné vést a kontrolovat

Tyto dva způsoby práce se neustále prolínají a je proto potřeba průběžně zjišťovat potřeby jednotlivých lidí.

Schéma č. 1: Způsoby práce s rodinou dle (ne)respektování potřeb dítěte; inspirováno teorií Kurta Ludewiga (2011)

Tabulka č. 3: Rozdíly v přístupech

Nedirektivní přístup	Direktivní přístup
rodič je pracovníkem spíše doprovázen a je mu nabízena pomoc	rodič je pevně veden a pravidelně kontrolován
spolupráce respektující potřeby a cíle rodiče i dítěte; pracujeme výhradně na zakázce a cílech s rodičem; dochází ke zvyšování kompetencí klienta	cíle určené pracovníkem na základě potřeb dítěte
časové náročné, ale úspěšné na 80 %	jasné intervence, rychlý aktuální efekt
dlouhodobý efekt	bez dohledu nejsou výsledky dlouhodobé (bez kontroly změna netrvá)
pracovník nabízí možnosti	pracovník podniká kroky (a vede klienta) směrem, který považuje za vhodný pro dítě
„Jsem ráda, že jste takto motivovaný, pokud na tom budeme takto pracovat, situace se může velmi brzy uklidnit.“	„Slyším, že byste potřebovala/chtěla, aby se vaše dcera nemusela setkávat s otcem. Říkáte, že to děláte pro dceru, protože (podle vás) s otcem trpí.“
„Věřte nebo ne, máme tady dokonce lidi, u kterých to dopadlo/u kterých se stalo... (odstrašující případ). To se vám jistě nestane – pokud budeme dělat to a to...“	

Vodítka ke zvolení typu přístupu

Někdy na počátku spolupráce s rodinou nemusí být úplně zřejmé, zda rodič respektuje či nerespektuje potřeby dítěte, či je dítě schopné vyjádřit své potřeby upřímně. Proto nám mohou pomoci následující vodítka, a to k určení:

- **který přístup** pro práci s rodinou zvolit
- zda s dítětem pracovat **přímo** (zjišťujeme názor a potřeby dítěte – ptáme se ho či zjišťujeme konkrétní informace) **nebo nepřímou formou** pod vedením specializovaných odborníků (zjišťujeme především potřeby a postoje dítěte – zejména pozorováním, např. při asistovaném předání, asistovaném styku, pobytu dětí u obou rodičů, diagnostika vazeb a vztahů dítěte k rodičům, ucelené diagnosticko-terapeutické programy pro rodiče a děti aj.)

Tabulka č. 4: Vodítka ke zvolení způsobu zjišťování potřeb dítěte a spolupráce s rodinou

	Názor lze zjišťovat přímo, nedirektivní přístup	Názor je nevhodné zjišťovat přímo, direktivní přístup
Kontakt s druhým rodičem	Rozvodové řízení je na počátku a dítě bylo v pravidelném kontaktu s oběma rodiči, rodiče (popř. jiná blízká osoba) dítěti adekvátně vysvětlili, že se budou rozcházet. Dítě situaci rozumí a necítí se být ohroženo.	Dítě druhého rodiče zná málo nebo ho vůbec nezná. Jeden z rodičů je s dítětem naprostou většinu času nebo o dítě dlouhodobě pečuje sám; kontakt s druhým rodičem je minimální nebo občasný.

Stav rodičů	<p>Oba rodiče jsou emočně vyrovnaní s rozchodem nebo rozvodem. Oba rodiče jsou psychicky zdraví, resp. dítě dlouhodobě nežije pouze pod vlivem psychicky nemocného rodiče.</p>	<p>Jeden z rodičů (nebo oba) jedná a reaguje neobvykle a/nebo je psychicky nemocný. Mezi rodiči se stala závažná situace (např. napadení, ublížení na zdraví) a dítě u situace nebylo, pouze jeden z rodičů nekriticky přenáší úzkost na dítě.</p>
Možnost ovlivnění	<p>Dítě má potřebu se vyjádřit k neuspokojivé situaci a z časoprostorových podmínek nemůže být ovlivněno člověkem, kterému straní (např. chce do dětského domova, k babičce, tetě, se kterými se setkává pouze výjimečně; nebo chce být méně s matkou a přitom dítě přivedla právě matka a chce rozšířit péči pro sebe).</p> <p>Dítě není rodičem (se kterým žije) dlouhodobě ovlivňováno. Je jisté, že s názorem dítěte se bude nakládat šetrně s ohledem na jeho potřeby, názor nesmí být použit jako zbraň proti rodiči.</p>	<p>Dítě je rodičem dlouhodobě manipulováno. Rodič (u kterého bylo dítě na víkend) dítě přiváží k odborníkovi, aby dítě vyslechl, protože mu chce něco říci (manipulující rodič).</p> <p>U dítěte se vyskytují příznaky syndromu zavrženého rodiče (SZR).</p>
Ohrožení	<p>Dítě žilo v nevhodných podmínkách (fyzické, sexuální nebo psychické týrání, zanedbávané atd.) a uvědomuje si, že ony předchozí podmínky a zážitky „nebyly normální“ a je již v bezpečném prostředí, není již ohroženo. Dítě již nemůže být pachatelem ovlivňováno.</p>	<p>Syndrom CAN: dítě jím trpí a stále žije v těchto podmínkách.</p>
Stav dítěte	<p>Dítě je dostatečně psychicky vyzrálé na to, aby bylo schopné si názor utvořit a někomu ho sdělit.</p>	<p>Dítě je dlouhodobě zatěžováno sporem rodičů a má psychické, psychiatrické či psychosomatické obtíže.</p>
Odměňování	<p>Sdělení názoru nemůže dítě nějak ohrozit, znevýhodnit nebo jinak poškodit a nehrozí, že za něj bude rodičem nebo někým jiným sankcionováno.</p>	<p>Dítě je za určitý typ názoru odměňováno nebo jinak zvýhodňováno</p>

Pokud si nejsme ve zvolení přístupu práce s rodinou jistí, můžeme si pomoci kritérii týkajícími se chování rodičů:

Tabulka č. 5: Vodítka ke zvolení přístupu k rodině dle projevů rodičů

	Nedirektivní přístup (doprovázení a pomoc)	Direktivní přístup (vedení a kontrola)
Míra motivace klienta	Vysoká (klient je motivovaný nebo je možné ho motivovat)	Nízká (klient bez motivace či má více motivů, které si vzájemně odporují)
Náhled na situaci	Vysoký (klient si uvědomuje, že potřebuje pomoc)	Nízký (klient si neuvědomuje nebo nechce připustit, že potřebuje pomoc)
Náhled na potřeby dítěte	Rodič má zakázku (nebo jedná) v souladu s potřebami dítěte	Rodič si neuvědomuje nebo nerespektuje potřeby dítěte / nemá žádnou zakázku
Aktivita	Vysoká (klient spolupracuje)	Nízká (klient nespupracuje)

Přehodnocování a ujasňování si vhodnosti přístupu k rodině a zjišťování názorů a potřeb dítěte můžeme posoudit i během spolupráce a kontaktu s dítětem:

Tabulka č. 6: Vodítka ke zvolení přístupu k rodině dle projevů dítěte

Nedirektivní přístup (doprovázení a pomoc)	Direktivní přístup (vedení a kontrola)
dítě je spontánní, nepřipravené	dítě je strnulé a/nebo velmi dobře připravené
komunikuje přiměřeně	komunikuje zvláště nebo nemluví, je plačtivé a úzkostné, ustrašené reakce
nebojí se odpovídat	bojí se
odpovědi a reakce jsou přiměřené situaci	odpovědi jsou neadekvátní situaci
rychle se cítí bezpečně a klidně	necítí se bezpečně ani po nějaké době; převažuje tenze
názor a potřeby dítěte se shodují s rodiči nebo rodiče odlišnost respektují	jeden rodič/rodiče nerespektují názor nebo potřeby dítěte
dítě má adekvátní informace o probíhajícím konfliktu, tj. odpovídající jeho věku	dítě má nepřiměřené, neadekvátní, jednostranné informace o probíhajícím konfliktu
názor dítěte je originální, přiměřený jeho věku	názory dítěte se velmi shodují s názorem/výpovědí jednoho z rodičů
výpověď dítěte je podobná nezávisle na tom, který z rodičů jej přivede	výpověď dítěte koreluje s tím, zda dítě přivede otec nebo matka
dítě bylo dotázáno spíše na začátku konfliktu rodičů	rozhovor s dítětem byl udělán až v průběhu dlouhotrvajícího konfliktu
dítě je dostatečně silné, velké a konflikt netrvá dlouho	dítě není dostatečně velké, silné a konflikt již trvá delší dobu
dítě mělo někde nějaký zdravý vzor fungování	dítě vyrůstalo delší dobu v konfliktním prostředí
zodpovědnost za vyřešení situace neleží na dítěti	na dítě je organizací rodiči kladena nepřiměřená zodpovědnost za to, jak konflikt rodičů dopadne

Jak to vysvětlit klientům

„Hodný pracovník, hodná instituce“ (nedirektivní přístup)

Vždy, když se pokoušíme vyřešit potíže v mezilidských vztazích, se o to **nejprve snažíme co nejšetrnějšími metodami**, které berou ohled na klienta a jeho zakázku (přičemž na prvním místě jsou samozřejmě potřeby dítěte).

V počátku spolupráce je dobré krátce sdělit, jakých cílů by se mělo společně dosáhnout, a co by se naopak mohlo stát, kdyby spolupráce nefungovala (jaká opatření by pak pracovníci byli nuceni učinit – např. jiný postup, zahrnutí další instituce, vyjádření k soudu atd.) Klientovi je vysvětleno, že vývoj situace záleží na jeho rozhodnutí a jeho činech. **Kompetence jsou tak dány do rukou klienta a ten má plnou zodpovědnost.** Má jasně daný čas, kdy na zlepšení situace může pracovat. Klientovi řekneme, co konkrétně budeme hodnotit jako efektivní spolupráci a co jako neefektivní (což by pak měly ony následky). Klient by proto měl být opravdu dostatečně seznámen s podrobnostmi postupů, které by při nespolupráci byl nucen podstoupit. Sociálním pracovníkům doporučujeme knihu „Úkolově orientovaný přístup v sociální práci“ (Špiláčková & Nedomová, 2014).

Pokud klient nereaguje na naše výzvy a návrhy, sám se aktivně do řešení v průběhu naplánované spolupráce nezapojuje, nezabývá nám nic jiného než to, že se naše snažení zintenzivní a nastupuje role „zlého pracovníka“.

„Zlý pracovník, zlá instituce“ (direktivní přístup)

Ideálem je, když primární hnací silou klienta ke změně je jeho vlastní motivace a odhodlání. Naneštěstí u klientů, kteří spor týkající se péče o dítě řeší již několik měsíců, tato motivace mnohdy chybí. Institucím, které mají na starosti práva a potřeby dětí, pak nezabývá nic jiného, než rodiče motivovat jinými prostředky.

Gardner (2010) tuto motivaci (nebo spíše stimulaci) klientů popisuje jako „**terapii hrozbou**“. Jedná se o to, že **klienti vnímají reálnou hrozbu a případný logický důsledek svého chování**. Dokážou si představit dopady této hrozby, ale i možnosti, jak se hrozbě vlastním přičiněním vyhnout. Musí pochopit, že situaci mají pevně ve svých rukou a instituce a organizace tak pracují už jen s činy a rozhodnutími klienta (samozřejmě ve prospěch dítěte za předem nastavených pravidel srozumitelných oběma stranám sporu a všem spolupracujícím institucím a organizacím). Instituce a organizace poté postupují dle metod, se kterými byl klient předem seznámen.

Cílem je, aby klient vnímal, že je pro něj výhodnější (jednodušší a méně energeticky náročné časově, organizačně, emočně, psychicky popř. finančně) **situaci konstruktivně řešit, než pokračovat v tom, co dosud na dítěti páchá** (manipulace dítěte, nevhodné výchovné postupy, nedostatečná péče o dítě atd.) Měl by být v tomto činnosti dostatečně odborně podpořen (psychosociální pomoc, sociálně právní pomoc, sociálně aktivizační služby, služby lékařských zařízení).

Je vhodné vytvořit spolu s klientem individuální plán a jasné postupy při kontrole. Tato kontrola by měla být ideálně naplánována takovými způsoby, aby klient neměl možnost zkreslovat. K tomu doporučujeme uzavřít tzv. „trojstrannou dohodu“ se zařízeními, se kterými má klient přijít do kontaktu.

Trojstranná dohoda

Ve **zjednodušené verzi** se jedná o **podepsání dokumentu**, kdy klient si je vědom a souhlasí s tím, že jednotliví pracovníci různých organizací (kterých se případ týká) budou v kontaktu a budou si aktivně **předávat informace nezbytné** ke konstruktivnímu řešení situace rodiny. Tímto souhlasem si více uvědomuje snížení možnosti manipulace s jednotlivými odborníky. Klient si je vědom toho, že např. pracovnice OSPOD předá odborníkovi nezbytné informace a nabídne i svojí hypotézu o tom, na čem je vhodné pracovat. Klient zároveň musí cítit svobodu v rozhodování o zakázce při

spolupráci s odborníkem. Spolupracující organizace či odborník může po dohodě s dalšími dvěma stranami domluvit nastavení časové spolupráce. Z naší zkušenosti vyplývá, že k vytvoření reálného plánu spolupráce (časového rozvrhu) jsou potřeba tři setkání. Pokud klient aktivně spolupracuje, avšak změny nejsou prozatím ve vztahu k dítěti viditelné, je vhodné, aby se časový plán z těchto důvodů flexibilně upravoval.

V rozšířené verzi („Úvodní trojstranná konzultace“, ÚTK) se jedná přímo o setkání „tří stran“ (rodiče/rodina, pracovník OSPOD a např. psycholog nebo jiný pracovník neziskové organizace), které se **podobá** velmi krátké **případové konferenci**. Sociální pracovník OSPOD představí důvod, proč byla rodině spolupráce s odborníkem/neziskovou organizací doporučena, a důsledky případné nespolupráce. Všechny tři strany pak společně formulují cíl, kterého je potřeba (spoluprací s odborníkem/organizací) dosáhnout a domluví se konkrétní plán spolupráce. Zazní, že sociální pracovník OSPOD bude průběžně monitorovat průběh další spolupráce včetně vyžádání zpráv o spolupráci a doporučených postupech s rodinou. ÚTK tak napomůže jasněmu zacílení spolupráce, které zvyšuje šanci na rychlou pozitivní změnu u dané rodiny. Rodiče mnohdy nejsou schopni formulovat, proč by měli k odborníkovi/do organizace docházet (mají jen jakousi vágní představu), s druhým z rodičů se neshodnou na cíli spolupráce nebo neví, jaké dopady nespolupráce může mít. Cílem ÚTK je tedy vyjasnění situace hned na začátku a neprodlené zahájení spolupráce.

OSPOD jako koordinátor práce s rodinou

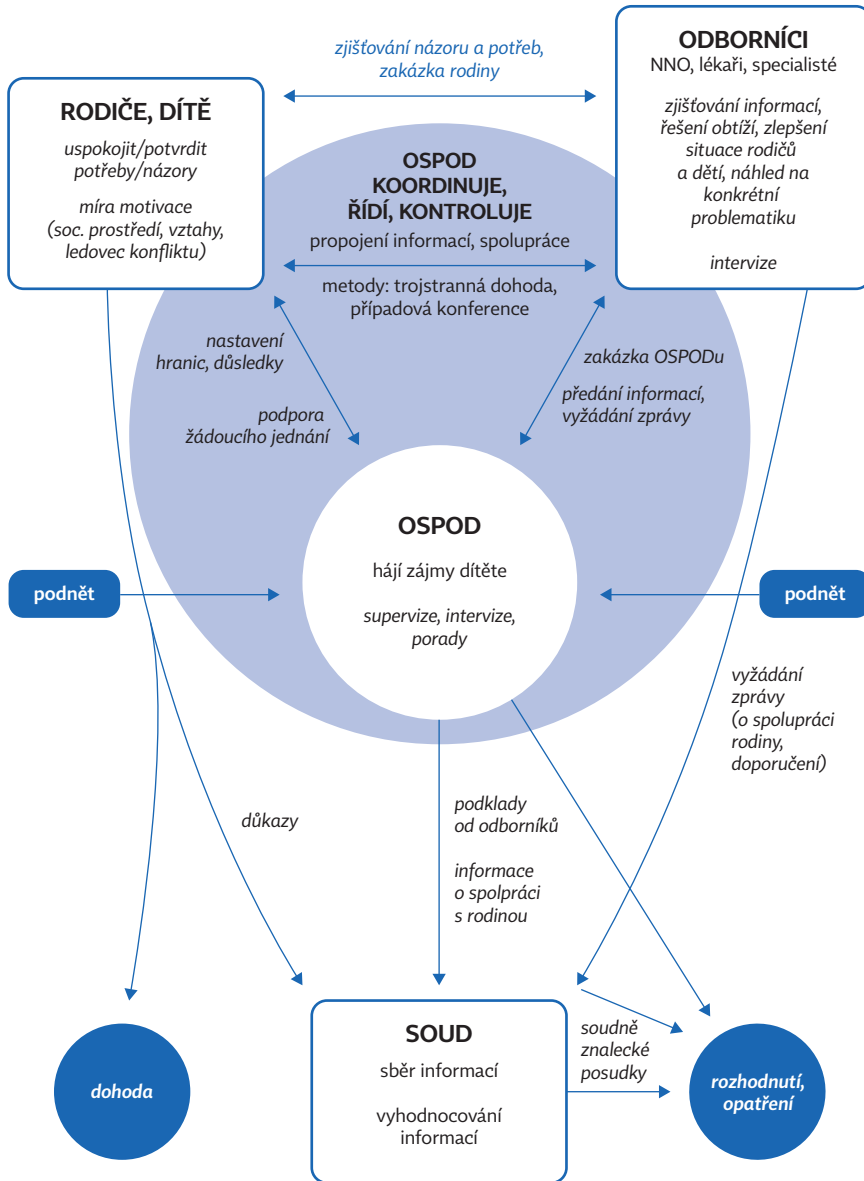
Z našich zkušeností vyplývá, že pracovníci OSPOD, soudní znalci a soudci se neustále potýkají s nelehkým úkolem hledání ideálního řešení situace dítěte. S tímto úkolem mají mnoho práce, jejich práce je velmi náročná a je nemožné tuto práci obsáhnout bez spolupráce s dalšími odborníky.

Zapojení dítěte je velmi zodpovědné rozhodnutí pracovníka-odborníka vyžadující analýzu situace, důkladnou přípravu a adekvátní způsob a metody zjišťování názoru dítěte. Zapojení dítěte by nemělo vycházet jen z potřeby pracovníka dostát požadavkům zákona a své odpovědnosti. Dítě by se mělo cítit jako plnohodnotný člověk mající svá práva včetně možnosti vyjádřit svůj názor. Pro efektivní zapojování dětí do rozhodovacích procesů je nutné, aby docházelo ke spolupráci rodiny, OSPOD a v případě potřeby i odborníků z řad psychologů, pedagogů, sociálních pracovníků a terapeutů. Je důležité, aby celá situace dítěte byla koordinovaná jednou osobou (organizací), ideálně tedy klíčovým pracovníkem případu z OSPOD, který může využívat poradenství dalších odborníků.

Pracovník OSPOD se tedy pro dítě stává důležitou osobou, která má možnost ovlivnit jeho život (a to jak v pozitivním, tak i negativním slova smyslu – pokud případ dítěte není vhodně koordinován).

V následujícím schématu se snažíme přiblížit, jak systémově náročný proces mají na starosti pracovníci OSPOD a jaké kroky a intervence mohou zjednodušovat práci s rodinou. U jednotlivých účastníků jsou navrženy jejich úkoly a cíle ve spolupráci na případu. Šipky ukazují na směr aktivity a kroků. Schéma může pomoci pracovníkovi v koordinaci jednotlivých účastníků. V neposlední řadě schéma ukazuje, že čím snáze se rodiče dohodnou, tím méně institucí je potřeba zapojit do řešení situace rodiny.

Schéma č. 2: OSPOD jako koordinátor práce s rodinou

Jak začít práci s dítětem/rodinou

Pro zjištění názoru dítěte je klíčové navázat s ním vztah a zajistit atmosféru bezpečí. Vytvoření vztahu důvěry je nezbytné proto, aby se dítě mohlo otevřeně vyjádřit.

Děti předškolního věku často posuzují vztah k rodičům na základě aktuálního zážitku a ne zejména podle svých aktuálních dětských potřeb. Nejsou schopné vidět a posoudit dopad celkového rozhodnutí na svou budoucnost. Častá je také tendence dětí v tomto věku přičítat vinu za cokoliv sobě, což opět souvisí s jejich vývojově přirozeným egocentrismem.

Postup

- vytvoření atmosféry důvěry a bezpečí,
- navázání dobrého vztahu, zmapování aktuálních a specifických¹ potřeb dítěte a případných překážek,
- uspokojení těchto potřeb,
- eliminace či respektování překážek,
- zmapování ochoty vyjádření se k názoru na situaci např. rozvodu,
- vyjádření se k řešené situaci.

Zjišťování potřeb dítěte a rodičů

Ve fázi, kdy se rozhodneme zapojit dítě do rozhodovacího procesu, musíme vědět, jakou formu spolupráce s rodinou jsme zvolili (direktivní x nedirektivní). Dle tohoto rozhodnutí se odvíjí způsob zapojení dítěte – přímou či nepřímou formou.

1 V knize používáme termín „specifické potřeby“. Máme tím na mysli potřeby konkrétního dítěte s jeho zkušenostmi. Tyto potřeby jsou utvářeny mnoha faktory (osobnost, historie, sociokulturní podmínky, atd.)

Tabulka č. 7: Výhody a nevýhody přímého a nepřímého zapojení

Přímé zjišťování názorů a potřeb (volíme u nedirektivního přístupu práce s rodinou)	Nepřímé zjišťování postoje a specifických potřeb (volíme u direktivního přístupu práce s rodinou)
dítě je schopné verbalizovat či vyjádřit upřímný a autentický názor na situaci, která se ho týká	dítě není schopné verbalizovat či vyjádřit upřímný názor na situaci, která se ho týká, popř. si nemohlo takovýto názor utvořit z důvodu manipulace, nedostatku informací, zkušeností aj.
dítě je konkrétně dotazováno na své názory, potřeby a přání	dítě je schopné v testovacích situacích rozšiřujících dítěti zkušenost a informovanost s podporou odborníka zajmout postoje
je časově méně náročné	časově a koordinačně náročné, vyžadující pokročilé schopnosti odborníka
dítě je vystaveno většímu tlaku či zodpovědnosti	dítě je vystaveno menšímu tlaku či zodpovědnosti
pro pracovníka jednodušší na vyhodnocování výsledků rozhovoru s dítětem	složitější na vyhodnocování výsledků spolupráce
	z důvodu časové náročnosti je vhodné přenechat zjišťování postoje a potřeb externistovi, aby se pracovník OSPOD mohl soustředit na koordinaci případu

Tabulka č. 8: Metody zjišťování potřeb dítěte a rodičů

Dítě	Rodič
Přímé zjišťování názorů a specifických potřeb	<ul style="list-style-type: none"> • činy, chování
<ul style="list-style-type: none"> • rozhovor 	<ul style="list-style-type: none"> • řízený pokus
<ul style="list-style-type: none"> • kreslení, malování 	<ul style="list-style-type: none"> • rozhovor (jen částečně)
<ul style="list-style-type: none"> • volba 	<ul style="list-style-type: none"> • neverbální signály (nedají se moc ovlivnit)
Nepřímé zjišťování postoje a potřeb	
<ul style="list-style-type: none"> • společná aktivita 	
<ul style="list-style-type: none"> • hra 	
<ul style="list-style-type: none"> • terapeutické programy pro rodiny s dětmi – neverbální signály 	
<ul style="list-style-type: none"> • řízený pokus, speciální techniky 	
<ul style="list-style-type: none"> • projektivní diagnostické techniky 	

Co je důležité sdělit dítěti

Dítě by nemělo jen odpovídat na naše otázky – i my jsme povinni mu poskytnout nějaké informace (adekvátní jeho věku).

Dítěti bychom měli popravdě vysvětlit, o co v rozhovoru jde (např. že bude určený harmonogram, kdy je s matkou, kdy s otcem), jakým způsobem jeho názor bude využit a jaký bude přínos jeho názoru – měli bychom mu říct, že ve skutečnosti docela malý, protože soudce přihlíží i k názorům dospělých a jejich výchovným kompetencím, jejich prostředí, které mohou jemu jako dítěti nabídnout. Případně jejich dohodě, nebo nedohodě.

Pokud to podle odhadu rodičů směřuje spíše k nedohodě, vysvětlit dítěti, že mohou být nařízeny ještě znalecké posudky a bude s ním mluvit ještě další osoba (odborník), která zároveň dává i nějaké kreslení, nebo obrázky, nebo třeba dotazník, to uvidí, to záleží na každém znalci.

Je potřeba ujistit dítě, že tohle rozhodování je hlavně věcí rodičů a potom soudce; ono se k tomu může vyjádřit, ale nemůže čekat, že soud to rozhodne podle něj! (Tím z něj zároveň snímáme tíhu odpovědnosti za rozhodnutí, která by samozřejmě neměla ležet na něm.) Měli bychom ho informovat, že soud má více názorů a podkladů, které bere v potaz (matky, otce, jejich možnosti se dál starat...), a to všechno dá dohromady. „To, že řekneš, jak to chceš, neznamená, že to tak dopadne, ale u soudu to zazní a všichni včetně pana soudce o tom budou vědět. Rozhodují rodiče a ti když se nedohodnou, jako vaši, tak rozhodne soudce.“

Dítě by mělo vědět, kdo bude dělat konečné rozhodnutí – jestli soud, nebo rodiče, kdy by rozhodnutí mělo padnout a kdy a od koho se dozví, jak to dopadlo. Pravděpodobně se to dozví od rodičů

Dále by dítě mělo dostat zpětnou vazbu, tedy jak jeho názor přispěl k výsledné podobě rozhodnutí.

Namístež je i ubezpečení dítěte, že soud se snaží podle všech zjištěných informací rozhodnout spravedlivě – skoro vždy vymezí nějaký čas s matkou a nějaký s otcem – dítě se tedy nemusí bát, že by o jednoho z rodičů přišlo.

Jak prakticky realizovat rozhovor s dítětem, pokud dítě nezná odborníka

- 1) Zajistit vhodný prostor. Ideálně se jedná o prostor, které dítě má rádo, popř. je mu místo známé a cítí se v něm bezpečně. Vhodné je sjednat si s institucemi, kam dítě dochází, prostor, kde může být s dítětem realizován rozhovor. Místnost by měla odpovídat potřebám dítěte (např. do jedenácti let prázdná herna, družina, kde jsou přítomné hračky a věci, které vám pomohou v navazování vztahu).
- 2) Informovat dítě. Ideálně se v praxi osvědčilo, pokud před samotným rozhovorem neutrální, ale důvěryhodná osoba (učitelka, vychovatelka, vedoucí kroužku atd.) dítěti vysvětlí, kdo a kdy za ním přijde, kde to bude probíhat a co bude náplní setkání (takovýto pokyn by měl pracovník OSPOD předat dotyčné osobě napsané na listu papíru). To, jak situaci vysvětlí dítěti osoba, která je dítěti blízká, je velmi důležité. Situace toho, že se setká s cizí osobou, která se ho bude na něco ptát, je pro dítě velmi stresující a naším cílem musí být dítěti situaci ulehčit (aby se cítilo co nejlépe).
- 3) Dítě separujeme z kolektivu velmi nenápadně, aby se jej ostatní děti nevyptávaly na onu neočekávanou situaci, až se dítě z rozhovoru vrátí. Ideální je dítě připravit na to, že někam zajde během přestávky samo (u větších dětí), u menších dětí paní učitelka dítě nejlépe o přestávce nenápadně odvolá. Učitelka se může s dítětem domluvit na tom, že až ho požádá o pomoc, bude se realizovat rozhovor. V této fázi by dítě již mělo mít od paní učitelky informace i o tom, jak dlouho asi to bude trvat, jakým způsobem se má vrátit mezi ostatní děti a co může říci spolužákům, kdyby se ptali. Tato

příprava s paní učitelkou by měla probíhat v bezpečných podmínkách (bez přítomnosti třetích osob v klidných prostorech bez rušivých vlivů, např. kancelář nebo místnost, kde se bude realizovat rozhovor).

- 4) Některým dětem může pomoci, když během rozhovoru tato neutrální blízká osoba dítěte bude u rozhovoru přítomna. Dítě by mělo mít možnost si i tuto variantu vybrat.
- 5) První cílem pracovnice OSPOD je navázat důvěru dítěte a poskytnout informace, které budou korespondovat ideálně s informacemi, co dostalo od důvěrné osoby. Srozumitelné informace by měly dítěti poskytnout dostatek informací o tom, co se děje, proč a co to v budoucnu ovlivní/ neovlivní, kdo všechno se o rozhovoru dozví a proč. Dítě by mělo mít možnost rozhovor odmítnout a mělo by mu být vysvětleno, co se bude dít, když se odmítne o tématu bavit.
- 6) Rozhovor či práce s technikou.
- 7) Rozhovor o tom, jak a kdy, popř. od koho se dítě dozví výsledek.

Největší chyby při zapojování dětí do rozhodovacích procesů

- Pracovník správně nevyhodnotil, zda je potřeba s rodinou pracovat direktivním či nedirektivním přístupem a zapojuje dítě nevhodným způsobem.
- Dítě je na názor verbálně tázáno přímo i v případech, kdy to je nevhodné a kdy by měl být zvolen nepřímý způsob a direktivní přístup k rodině (tzn. zjišťování potřeb a postoje dítěte při aktivitě s druhým rodičem, např. asistovaný styk).

- Na zjištění názoru dítěte má pracovník pouze málo času.
- Na dítě je kladena nepřiměřená zodpovědnost za výsledek řízení.
- Dítě není dostatečně informováno o tom, jak se bude nakládat s informacemi od něj a jakou váhu budou mít u rozhodovacího řízení.
- Dítě je zapojením do rozhodovacích procesů psychicky přetíženo.

Chyby při zapojení dítěte do případových konferencí (PK)

- Někdo z přítomných na případové konferenci nebyl dopředu připraven a dostatečně obeznámen s pravidly, cílem či průběhem PK.
- Dítě je přítomno nevhodnému chování dospělých na PK a ti nejsou za své činy vyloučeni z průběhu PK.
- Dítě je přítomné po celou dobu trvání případové konference, která se týká sporu o péči o dítě, kdy sami rodiče nejsou schopni se dohodnout a jejich chování má spíše vyčítavý charakter.
- Dítě je přítomné na případové konferenci, která má spíše charakter mediace a kde je přítomen například i právní zástupce rodiče (a konference tak připomíná spíše soudní jednání), či je konference spíše o líčení minulosti bez orientace na budoucnost a úspěšné řešení situace.

Největší omyly týkající se rozhovoru s dětmi

- Děti vždy mluví pravdu a jsou upřímné.
- Děti si umí vždy říci, co potřebují.
- Děti neumí vytvářet manipulace.
- Děti nejlépe ví, co je pro ně dobré.
- Kdyby se dítěti dělo něco špatného, určitě to někomu řekne.
- Děti se snadno přizpůsobují novým situacím.
- Děti nepotřebují moc informací o tom, proč se jich ptáme.
- Na dítěti je poznat, když lže.

Na co si dát pozor

- Možnost vyjádření názoru dítěte musí dítěti spíše pomáhat k lepšímu životu a ne jeho situaci zhoršovat.

- Za intervence ze strany odborníků po zjištění názoru dítěte se dítě nesmí cítit zodpovědné.
- Dítě vyjádření názoru má brát jako možnost, ne jako povinnost.
- Vyjádření názoru dítěte by nemělo být závislé na iniciativě rodičů („Janičko, teď půjdeme za tou paní na úřadu a ty řekneš, že už nechceš k tátovi.“)
- Dítě se musí cítit bezpečně.

Když do rozhodovacích procesů zapojíme dítě, je vždy nutné citlivě naplánovat co, jak, kdy a kdo bude dělat. K tomu, aby to bylo možné, potřebuje pracovník i rodina jasně znát postupy práce s rodinou (direktivní x nedirektivní). Bez těchto skutečností je to jako kdybychom hráli šachy, ovšem každý podle jiných pravidel.

Kazuistiky

KAZUISTIKA (KATKA, 10 LET, DIREKTIVNÍ PŘÍSTUP)

Klientka byla poslána do KCD pracovnící OSPOD z důvodu anomálií v chování dívky, kterého si všimla paní učitelka ve škole a pracovnice OSPOD při pravidelných rozhovorech. Dívka ztuhlá zaostává za vrstevníky v psychickém i fyzickém vývoji a u dívky se také objevují konflikty s vrstevníky. Jedná se o dlouhodobou klientku KCD, která je z rozvedené rodiny a v současné chvíli žije s otcem, který se projevuje jako psychicky nemocný. S matkou se dívka setkává velmi omezeně. Mezi matkou a otcem není dobrý vztah. S dívkou se pracovalo na individuálních konzultacích s tím, že otec s Krizovým centrem nechtěl spolupracovat a matka z důvodu vzdálenosti nemohla. Bylo zjištěno, že dívka trpí psychosomatickými obtížemi pramenícími nejspíše z neuspokojených emocionálních potřeb. Nejvíce spolupracovala babička, ovšem pouze formálně bez vnitřní motivace. Pro práci s rodinou byl zvolen direktivní přístup. Názor dívky byl zjišťován pomocí technik „Smajlíci“, „Smajlková cesta“ – viz kap. 9, diagnosticko-terapeutické pískoviště, volným a řízeným rozhovorem, hrou. Po zjištění názoru dívky na individuálních konzultacích byla uspořádána případová konference, kam byli přizváni všichni zainteresovaní rodinní příslušníci a odborníci (pracovnice OSPOD, učitelka, psycholog, sociální pracovník, babička, otec, matka). Potřeby dívky tlumočil na případové konferenci psycholog KCD, který s dívkou vedl individuální konzultace a vyhodnotil, že rodina z velké části nevnímá a potlačuje potřeby dívky. Ve spolupráci s pracovnící OSPOD se podařilo, aby se na konferenci dostavili i rodinní příslušníci. V současnou chvíli si rodina stanovila cíle, kterých chtějí dosáhnout ve prospěch dítěte. Cíle se staly součástí individuálního plánu dítěte u pracovnice OSPOD. S rodinou je plánována revize, která opět proběhne na případové konferenci za půl roku od setkání.

KAZUISTIKA (MATYÁŠ, 14 LET, NEDIREKTIVNÍ PŘÍSTUP)

Po rozvodu Matyášových rodičů začal otec o svěřeni syna do péče. Rodiče se následně chtěli dohodnout o péči sami (aniž by jim to bylo určeno soudně). Podmínkou ze strany matky bylo zachování docházky syna do stejné školy, a aby měl syn možnost věnovat se svým koníčkům. Matyáš si napsal vlastní pravidla, která by ve styku s rodiči chtěl dodržovat:

Matku by chtěl navštěvovat 1x za 14 dní s možností návštěvy, kdykoliv bude Matyáš potřebovat.

- Chodil by i nadále do téže školy. Hudební školu by i nadále navštěvoval ve čtvrtek, kdy by ze čtvrťka na pátek přespal u matky.
- Prázdniny kratší jednoho týdne by trávil střídavě u otce a další u matky. O velkých prázdninách by strávil měsíc u matky a měsíc u otce.
- Vánoční prázdniny by mezi rodiče rozdělil rovnoměrně.
- Do školy by chtěl dojíždět autobusem. V případě, že by autobus nestihl, nebo by nejel, tak by zavolal otci, aby pro něho přijel, nebo že jede k matce.

Ve společné dohodě mezi matkou a otcem, se k přáním syna Matyáše přihlédlo a dohoda byla nastavena podle jeho pravidel, a to na zkušební dobu čtyř měsíců. Po jejím uplynutí proběhlo v KCD další setkání s oběma rodiči i Matyášem. V uplynulém půlroce, který Matyáš trávil v péči otce, se zhoršil ve škole. Mezi rodiči se cítil jako prostředník a nebyl před nimi schopen vyjádřit své potřeby.

Na individuální konzultaci měl Matyáš za úkol napsat „Co chci od rodičů“ (viz níže). Klád tam důraz na zlepšení komunikace mezi rodiči. Dále vyjádřil potřebu podpory od rodičů, co se týče zálib, anebo v problémových situacích. U otce má svůj vlastní pokoj, ale občas mu tam chybí sourozenci. Na druhou stranu má klid a prostor na své vlastní věci a na učení. S otcem má společné zájmy. Otcova přítelkyně je podle chlapcových slov hodná a pomáhá mu s učením. Babička bydlí naproti přes chodbu, popisuje ji jako svého patrona už od narození a má ji moc rád. Babička ho prý vždy vyslechne a s čímkoliv mu pomůže.

U matky se o pokoj dělí s devítiletým bratrem a pětiletou sestrou. Mají velkou zahradu a psa. V okolí má plno kamarádů. Matyáše občas „štve“ pocit, že ho matka vnímá jako malé dítě a má nastavené podmínky stejně jako jeho mladší sestra. Vztah s matčiným manželem chlapec popisuje jako dobrý, ale jen do té doby, než se chlapec odstěhoval. V současné době je komunikace minimální. Matyáš by v budoucnu rád studoval medicínu nebo IT. Rád by, aby ho rodiče ve studiu podporovali nejen finančně, ale i psychicky.

Dále měl za úkol sepsat „Co očekávám od terapeuta“ (viz níže). Chlapec vyjádřil přání, aby mu terapeut poradil se vším, co se týká rodinných vztahů, a co má dělat v určitých problémových situacích a jak jim předcházet. Rád by vycházel s rodiči, když oni spolu vycházet nedokážou.

Kvůli zhoršenému prospěchu Matyáše se otevřela možnost střídavé péče. Otec tvrdil, že se se synem na ničem nedomluví a celý případ skončí u soudu. Bylo by vhodné, kdyby rodiče byli dále direktivně pobízeni (např. v soudním rozhodnutí) pro pokračování v terapii, aby došlo k trvalým změnám postojů rodičů vůči dítěti a zohlednění přání dítěte v soudním rozhodnutí.

Co chci od rodičů

Od rodičů chci, aby spolu dokázali aspoň trochu komunikovat, alespoň co se týče mě. Aby se dokázali domluvit, na čemkoliv. Také chci, aby mě podporovali v mých zálibách. Chci, aby mi rodiče pomáhali, když budu mít problémy nebo se dostanu do pekelné situace, aby věděli, že se o sebe dokážu postarat.

U taťky mám svůj vlastní pokoj, na rozdíl od mamky, nemám doma sourozence, kteří mi občas i chybí. Ale zase někdy je to dobrý, že jsem tam sám. Víc klidu na učení, více prostoru na mé modely aut a modely papírových skládaček. S taťkou máme hondě společných zájmů a aktivit. Zajímají nás terénní auta a vojenská technika. Máme rádi jízdu na koni a squash. Taťkova přítelkyně je hodná, vždy mi pomůže, když mám nějakou nejasnost kolem učení, převážně kolem češtiny. U taťky je dobrý, že naproti přes chodbu bydlí babička – kdykoliv se nudím nebo si potřebuju s někým popovídat nebo něco probrat, tak jdu naproti. Babička je takový můj patron už od narození, mám ji hodně rád. Vždy mě vyslechne a pomůže s čímkoli. U mamky mám pokojíček se sestrou a bráchou, kteří ale spí u rodičů v ložnici. V obci, kde mamka bydlí, jsem chodil na základní školu, takže tu mám

hodně kamarádů i pár hodně dobrých kamarádů. Máme velkou zahradu, kde máme mého psa. Občas mě štve, že si mě mamka plete s malým dítětem, např. chodím spát stejně jako sestra, i když jsem o hodně let starší, nebo že mě nebaví si hrát se sourozencema, ale radši půjdu s kámošema ven nebo k nim si zahrát nějaké hry. S mamky manželem jsem měl dobrý vztah do té doby, než jsem se odstěhoval. Teď se mnou moc nemluví, pozdraví mě, maximálně mi odpoví na nějakou otázku, ale to je vše. Ségra i brácha jsou v pohodě, jako normální mladší sourozenci mě ráno budí, občas otravují, ale jsou to přece sourozenci, kdo by se na ně zlobil?

Rád bych šel studovat a doufám, že rodiče mě budou podporovat, jak finančně, tak psychicky. Rád bych studoval medicínu, nebo bych rád studoval IT (informační technologie neboli „ajťák“).

Co očekávám od terapeuta

Od terapeuta očekávám, že mi dokáže poradit se vším, co se týče rodinných vztahů. Poradí mi, co mám dělat v určité situaci a jak těm situacím předcházet.

Doufám, že mi poradí, jak vycházet s rodiči, když oni sami spolu vycházet nedokážou. Např. taťka chce, abych se s mamkou na něčem domluvil, ale pak mi řekne, že takhle ne a musím zase volat mamce, že je to jinak. Nechápu, proč prostě nezvednou telefon a nezavolaj si, na tom není snad nic těžkého. Ale mají mě, který zavolá, domluví, když to chtějí jinak, tak zase zavolá a domluví...

Myšák „přístup“

(Jaký přístup při práci s rodinou pracovník zvolí a proč?)

Zvolen nedirektivní přístup, zjišťujeme názor a potřeby dítěte rozhovorem a zadanými úkoly. Chlapec je dostatečně psychicky zralý a rodiče nejsou v dlouhodobém konfliktu a respektují potřeby syna. Zadavatelem zakázky je otec.

Myšák „odborník“

(Jakého odborníka pro práci s dítětem zvolit, aby mohl být zjištěn skutečný názor dítěte?)

S rodinou pracoval psycholog po dobu 5 konzultací s chlapcem a 3 konzultací s celou rodinou (á 75 min). Vše proběhlo formou rozhovoru.

Myšák „bezpečí“

(Jakým bezpečným způsobem bude se zjištěnými poznatky nakládáno?)

Jelikož oba rodiče respektovali přání a potřeby dítěte, informace byly sděleny celé rodině za souhlasu chlapce. Závěry dohody rodičů byly poté předány formou zprávy pracovníkovi OSPOD, který dohodu rodičů předložil soudu.

Místo pro vaši živýkačku
ZDE

7. Služby ke zjištění a naplňování potřeb dítěte

Udělejme změny v zažitých postupech práce s dětmi. Jedná se o překročení vlastního profesního stínu a odvážný krok do neznáma.

Nutnost včasné intervence

Nejlepším řešením (nejen) komplikovaných rozvodových řízení rodičů s dětmi je prevence a včasné využití specializovaných služeb. Pokud rodina (v rozvodovém řízení, problémové vztahy v rodině, rizikové chování atd.) využije (nebo OSPOD doporučí) spolupráci s organizací, která jejich potřebám rozumí, je to ideální intervence před dalšími problémy a komplikacemi zapojení dítěte do rozhodovacích procesů.

Naším cílem by tedy mělo být, aby rizikové chování rodičů bylo včas odhaleno, a aby byla rodičům nabídnuta spolupráce s organizací, která se zabývá odpovídající problematikou. Rodiče musí pochopit nutnost práce na vlastním chování, postojích a být motivováni ke spolupráci. Měli by pochopit, proč je pro ně výhodné spolupracovat. Poté se může motivace směřovat a rozvíjet pracovníkem.

Včasná intervence sociálního pracovníka OSPOD či specializovaného odborníka by měla zahrnovat tyto kroky:

- motivace klienta či rodiny pro spolupráci se specializovaným zařízením,
- zjišťování informací o situaci rodiny,
- vyhodnocení rizikových faktorů,
- zjišťování a vyhodnocování potřeb a zakázky rodičů a dítěte,
- používání nástrojů (například případová konference),
- zvolení postupu práce s rodinou (direktivní x nedirektivní přístup),
- naplánování cíle spolupráce, naplánování kroků k realizaci cíle (individuální plán),
- naplánování spolupráce s rodičem a dítětem (s dítětem pracuje pracovník sám či dává zakázku externímu odborníkovi či zařízení),
- zjišťování specifických potřeb dítěte (hra, rozhovor, řízený experiment),

- průběžná kontrola pracovníkem OSPOD, zda klienti spolupracují či nespolečně s doporučeným zařízením (např. osobní či telefonický kontakt se zařízením, vyžádání zprávy, kontrola plnění výstupů z případové konference či jejich revize),
- závěrečná kontrola spolupráce + zjištění doporučení a závěrů ze spolupráce se zařízením.

Tématikou vyhodnocování potřeb dětí se podrobněji zabývá například organizace Lumos ve své metodice (Racek, Solařová, & Svobodová, 2014).

KAZUISTIKA (PŘÍKLAD VČASNÉ INTERVENCE)

Otec neadekvátně potrestal (zbil) svou jedenáctiletou dceru. Ta se následně ve škole pochlubila spolužákům čtyřmi modřinami. Dívka je výchovně velmi náročná: snížený intelekt, neschopnost koncentrace, velký psychomotorický neklid. Otec se o dívku stará převážně sám, má časově náročnou práci, dodělává si výuční list a rekvalifikační kurz svářeč. Matka dívky s nimi nežije, ale často na otce křičí pod okny a vyhrožuje. Je závislá na alkoholu a otci vyhrožuje, že mu dítě sebere. Zbití dívky otcem bylo prošetřeno a zjistilo se, že situace proběhla pouze jednou (v tomto případě se jednalo o včasnou intervenci). Otec prožívá nadměrný stres, se kterým si neví rady, a je z toho natolik vystresovaný, že pomýšlí na hrubý trest. Je permanentně vystresovaný a tomu disponuje lehkou emoční vzrušivostí a sklonem k impulzivnímu jednání. V dětství byl od svého otce také bit a sám to dělat nechce. Výchovy dívky nezvládá, protože mu s tím nikdo nepomáhá. Reálně se obává, že by dívka mohla chtít od něj jít k matce, protože by měla velmi volný režim a mohla by být dlouho do noci venku s chlapci. S otcem se pracovalo po dobu dvou let. První rok se intenzivně (dvakrát měsíčně) pracovalo na náhledu jeho chování a potřeb změny jeho zvládacích strategií při stresu. Byl motivovaný k využití terapie (s cílem náhledu na své nefunkční vzorce chování a jejich zdroje, edukace a nácvik práce s agresí, což by snížilo práh jeho emoční vzrušivosti). **Na případové konferenci bylo za přítomnosti**

pracovníka OSPOD s otcem a dívkou domluveno, že dívka bude využívat nízkoprahové zařízení, kde se bude doučovat a smysluplně trávit volný čas, a dvakrát týdně bude docházet k otcovské babičce na odpoledne, kde bude procvičovat svoje povinnosti. Otec bude chodit pravidelně na terapii a nácvik, a poté bude docházet na postupně se rozvolňující kontroly jeho psychického stavu k psychiatrovi a do KCD. Názor dítěte byl zahrnut. Pokud by spolupráce nefungovala, otec i dívka ví, že by hrozilo odebrání dívky od otce, ale určitě by nemohla jít do péče matky. Matka stále otce obtěžuje, ovšem otec se již dokáže se situací lépe psychicky vyrovnat. Matce byl vyhrazen pro kontakt s dcerou konkrétní dny a čas, které ale nedodržíje.

Jak to však mohlo dopadnout bez včasného zásahu:

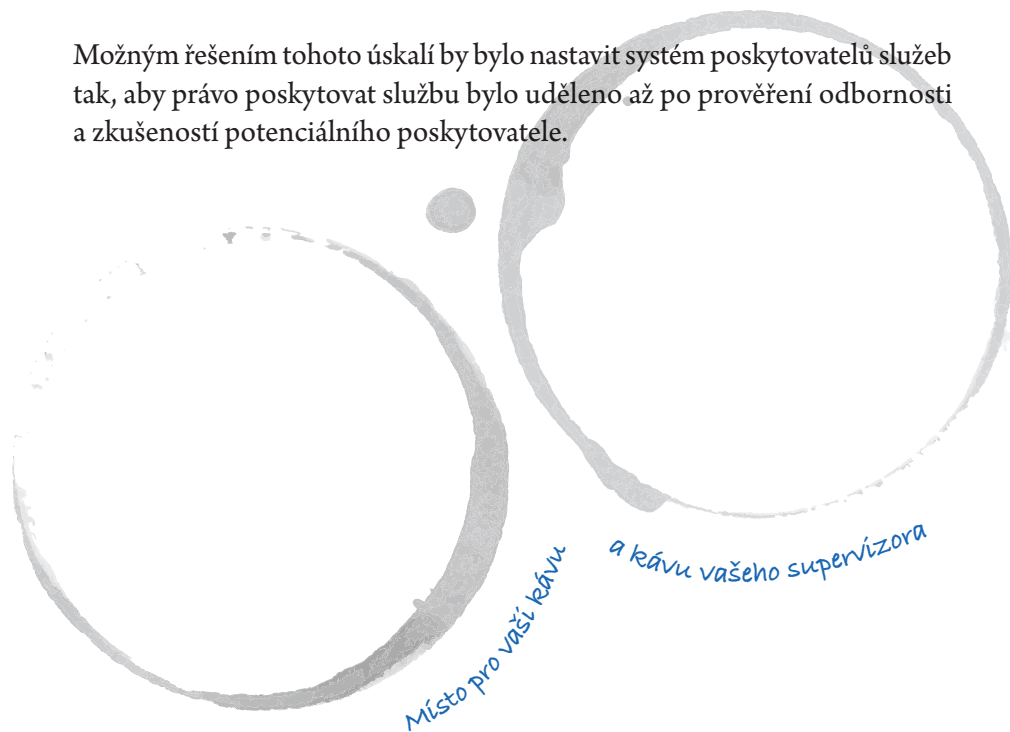
Pokud by si neuspokojivé situace dítěte nikdo nevšímal, otcův stres by se stupňoval a on by se uchýlil ke vzorcům chování, které velmi dobře zná od svého vlastního otce. Dívka by se stala dlouhodobě neadekvátně trestanou a nejspíše by o modřinách přestala mluvit a začala by se za ně stydět. Přijímala by vzorce chování od otce a její výchovné problémy by se stupňovaly (delikvence, asociální chování a další nevhodné chování: sebe-poškozování, útěk z domova, deprese, předčasné sexuální vztahy atd.) Dívka by velmi toužila po volném režimu u matky, otec by byl o to více stresován výhrůžkami matky. Mohlo by nakonec dojít i k agresivnímu výpadu otce vůči matce. Odhalilo by se, že dívka je od otce dlouhodobě bitá a byla by odebrána z péče otce. **Sama by si přála jít k matce**, což by ovšem nešlo, takže by šla k otcovské babičce. Pokud se v životě babičky nic radikálního nezměnilo, je pravděpodobné, že bude chyby ve výchově, které aplikovala na vlastního syna, opakovat i na své vnučce. S vysokou pravděpodobností by matka byla s dcerou více v kontaktu a podporovala by jí v životním stylu, který je matce blízký. Za pár let by se dívka mohla stát klientkou jako mladistvá matka, čekající dítě s mužem se sklonem k agresí. Jestli by to bývalo dopadlo takto, samozřejmě nevíme. Známe však příběhy již dospělých dětí, kterým se včasné péče nedostalo. Bohužel i s těmito případy se hojně všichni setkáváme, proto jsou důležité včasné intervence a navázání klientů na příslušnou službu.

Kvalita a odbornost služeb především

V České republice je mnoho odborníků a organizací nabízejících rozmanité služby pro děti. Některé organizace však nabízejí služby, se kterými nejenže nemají zkušenosti, ale nemají ani dostatečně odborný tým. Například služby asistovaný styk a asistované předání v rozvodové problematice se zdají být velmi jednoduché („předám dítě od jednoho rodiče k druhému, budu přítomen v místnosti, aby se dítě nebálo druhého rodiče“), ale vytržené z kontextu ostatních služeb bývají velmi neefektivní, dítě mohou sekundárně poškozovat a stupňovat jeho psychickou nepohodu.

Je důležité si uvědomit, že nekvalitní (neodborné) zařízení či služba může klienta či celou rodinu velmi demotivovat k další spolupráci s jinými (byť kvalitnějšími a efektivnějšími) organizacemi. Neodborně poskytnutá služba může mít na dítě velmi negativní dopad (až celoživotní vliv), protože někdy až znemožní vidinu úspěšného řešení.

Možným řešením tohoto úskalí by bylo nastavit systém poskytovatelů služeb tak, aby právo poskytovat službu bylo uděleno až po prověření odbornosti a zkušeností potenciálního poskytovatele.

Z praxe našeho Krizového centra

Tabulka 9: Přehled služeb poskytovaných v Krizovém centru pro děti a rodinu v Jihočeském kraji, z.ú. dle problematiky

Problematika	Metody práce
Rozvod, rozchod	Krizová intervence Individuální, párová konzultace → sociálně právní poradenství, uzavření dohody o péči Mediace Terapie (individuální, párová, skupinová) Skupinový program „Rozvodem bez újmy“ Pouze ve vybraných případech „Vztahová diagnostika“
Problémy v komunikaci mezi rodiči	Individuální, párová konzultace – uzavření dohody o péči Případová konference – facilitace Mediace – párové dohody Terapie (individuální, párová, skupinová) Skupinový program „Rozvodem bez újmy“ Ve vybraných případech „Vztahová diagnostika“
Dítě odmítá kontakt s nepečujícím rodičem	Individuální, párová konzultace, skupina pro rodiče Konzultace s dítětem Případová konference – facilitace Podporovaná setkávání (asistovaný styk) Skupinový program „Rozvodem bez újmy“ Ve vybraných případech „Vztahová diagnostika“
Syndrom zavrženého rodiče – lehká forma	Individuální konzultace a terapie Podpůrné skupiny pro muže a ženy Párová konzultace, mediace, párová dohoda Podporovaná setkávání Skupinový program „Rozvodem bez újmy“ Rodinná terapie

SZR – střední a těžká forma	Individuální konzultace a terapie pro rodiče Intenzivní individuální terapie pro programujícího rodiče U těžké formy je nutný pobyt v neutrálním prostředí („reintegračním centru“) a terapie dítěte (až po změně prostředí)
Agrese ve vztahu Domáci násilí	Krizová intervence Individuální konzultace Terapie (individuální, skupinová) Skupinový program Agrese ve vztazích (pro agresory)
Výchovné problémy dětí	Individuální konzultace pro rodiče, dítě Případová konference – facilitace Individuální terapie pro děti, rodiče Skupinová terapie pro děti, rodiče
Výchovné problémy dospívajících	Společná konzultace rodič(e) + dospívajícího (staršího 13let) Případová konference – facilitace Individuální, skupinová terapie pro dospívající, rodiče
Psychické a psychosomatické potíže dětí, dospívajících	Individuální konzultace pro dítě, rodiče Individuální, skupinová terapie pro děti, rodiče
Psychiatrické potíže dětí, dospívajících	Individuální konzultace pro dítě, dospívajícího, rodiče Párová konzultace pro rodiče včetně krizové intervence Individuální, skupinová terapie pro dítě, dospívajícího, rodiče
Podezření z týrání, zneužívání, zanedbávání dítěte	Krizová intervence Individuální konzultace pro dítě Individuální, skupinová terapie pro dítě, další členy rodiny včetně agresora, abusera Plnění oznamovací povinnosti

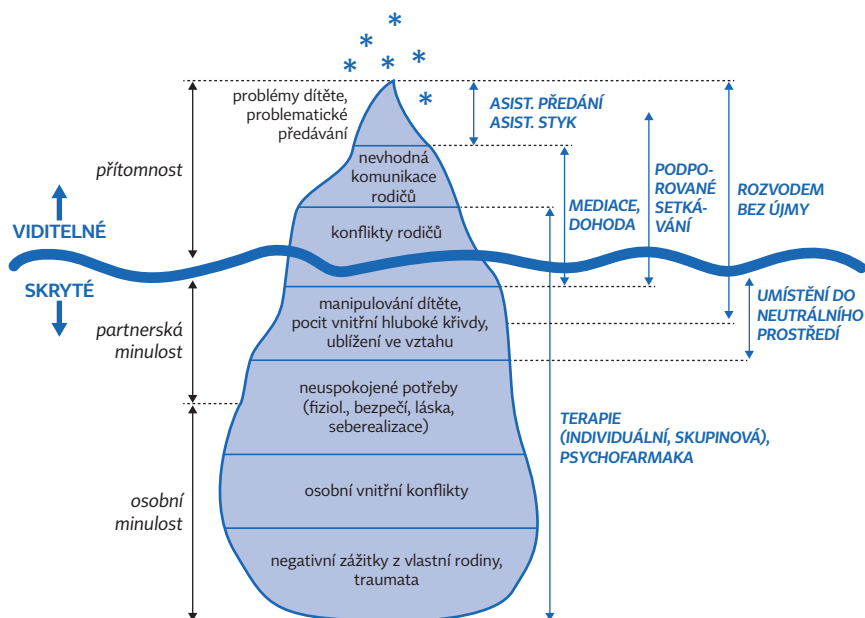
Ze zkušeností víme, že **žádná z odborných intervencí či služeb neřeší celý rodinný problém a je proto vhodné jednotlivé intervence kombinovat.**

Rodinný problém si lze představit jako ledovec ve vodě: největší část je ponořena pod vodou a není viditelná. Pokud bychom se věnovali pouze řešení viditelné části ledovce, mohli bychom pak dopadnout neblaze jako loď Titanic (cestování lodí bereme jako metaforu spolupráce s rodinou). Následující schéma („ledovcový model“) ukazuje, co vše může komplikovat na straně každého z rodičů úspěšné řešení rozvodových či rodinných sporů a jaké metody a intervence pomáhají v různých vrstvách jejich konfliktu. Vodní hladina rozděluje symptomy problematické rodiny na viditelné a skryté. Časová linka (osobní minulost, partnerská minulost, přítomnost) poukazuje na datování příčiny vzniklého konfliktu. Služby (vyznačené v pravé části schématu šipkami) ukazují, jak velkou část problému jsou schopné jednotlivé intervence řešit a jaké jsou vhodné kombinace služeb (zde je také vidět, proč asistovaný styk realizuje KCD trochu specifickým způsobem – jako „podporovaná sekání“ – blíže o „PS“ dále v této kapitole).

Pokud budeme řešit pouze viditelné symptomy (tzn. krátit špičku ledovce), je velká pravděpodobnost, že špička časem „dosněží“ (doroste) – **obtíže budou pokračovat či se změni v jiný druh problému a riziko ztroskotání lodi (spolupráce) pokračuje.** Jako příklad podcenění hloubky ledovce pod hladinou je častá chyba, kdy manipulace dětí rodiči je řešena asistovaným předáváním – to naneštěstí neřeší příčinu obtíží rodiny, ale jen jeden z viditelných projevů (symptomů).

Místo pro vaši žvýkačku
ZDE

Schéma č. 3: Ledovcový model příčin rozvodových sporů a doporučené intervence k řešení situace

Párové konzultace rodičů s cílem vytvoření dohody – párová terapie, mediace

V rámci společných konzultací rodičů (partnerů) je možné pracovat na zlepšení jejich vztahu, pokud spolu stále žijí.

U rodičů po rozchodu službu využíváme pro zlepšení jejich komunikace týkající se péče o děti. Cílem je vytvoření ústní či písemné mimosoudní dohody o rozdělení péče mezi rodiče a komunikaci o každodenních věcech týkajících se jejich dětí. Sezení trvá 60–90 minut v intervalu 14 dní až měsíc. Minimem jsou tři setkání.

Rodinná konzultace (rodič s dítětem, popř. pěstoun s dítětem)

Konzultace s rodičem (rodiči, pěstouny) a dítětem má za cíl zlepšení jejich vztahu, pochopení vzájemných postojů a potřeb a nastavení pravidel. Konzultace trvá 60–90 minut. Věnuje se pozornost mapování rodinných vztahů, podpoře všech členů rodiny ve vzájemném respektu a utužování rodinné soudržnosti.

Rodinný program „Rozvodem bez újmy“

Program „Rozvodem bez újmy“ poskytujeme v KCD od září 2015. Je inspirovaný osvědčenými postupy ze zahraničí (trend pracovat s celým rodinným systémem: rodiče, děti, širší vztahová síť) a nabízí efektivní způsob práce s rodinou. Je určen pro ty rodiny, které se v souvislosti s rozvodem ocitly v těžké situaci a potýkají se zejména s obtížnou komunikací týkající se péče a kontaktu s dětmi.

S rodinou se pracuje formou skupinových setkání (3–5 párů s dětmi) dle stanoveného harmonogramu (paralelně probíhá skupina dětí a skupina rodičů, ke konci programu se skupiny spojí), tyto skupiny jsou proto uzavřené. Skupinová forma pro rodiče působí jako sociální brzda vzájemného konfliktu, u dětí naopak pomáhá v pocitech sounáležitosti.

Tento skupinový terapeutický program pro rodiče a děti je zaměřen na řešení vysoce konfliktních rozvodových a porozvodových sporů. Na rodičovské skupině se využívají nové formy práce s emocemi a s prožitkem, tj. vcítěním se do pozice dítěte (jak se děti cítí v konfliktu mezi rodiči).

Podpůrně-terapeutické skupiny

K využívání podpůrně-terapeutických skupin nás vede dobrá zkušenost, že i malá skupina může člověku poskytnout nesrovnatelně větší podporu, než jakou dokáže nabídnout individuální konzultace. Pestřejší je také paleta nápadů a zkušeností, ze které je při hledání řešení problémových situací možno vybírat. Skupina nabízí prostor pro sdílení zkušeností, názorů, radostí i frustrace, které účastníci zažívají ve vztazích či svých rolích. Realizujeme skupiny pro ženy, muže, dospívající, děti nebo osoby mající problém se zvládnutím agresivity. Sezení trvá 90 minut v intervalu 1x 14 dní.

Krizová intervence

Okamžitá pomoc a podpora v obtížné životní situaci pro kohokoli bez rozdílu věku. Příčinou krize se může stát ztráta blízké osoby, rozpad vztahu, onemocnění sebe či blízké osoby, ztráta zaměstnání, prožitá traumatická událost. Pomoc poskytujeme maximálně do 48 hodin, nejčastěji do 24 hodin. Délka spolupráce se řídí čistě potřebami klienta.

Podporovaná setkávání (PS)

Jako zařízení jsme si asistované styky přejmenovali na „podporovaná setkávání“, abychom odlišili kvalitu služby, a to z několika odborných důvodů.

Zaprvé, asistovaný styk není podle nás v době nesčetného obviňování ze sexuálního zneužívání dětí vhodným pojmoslovím.

Zadruhé, mnoho organizací poskytuje z našeho odborného pohledu pod pojmem asistovaný styk nedostačující služby, a to z následujících důvodů:

- nedostatečně vzdělané a kompetentní osoby přítomné u asistovaného styku (osoba bez znalostí rodinné problematiky, dětských potřeb, psychických obtíží a psychiatrických poruch a odborných intervencí zahrnujících potřeby dítěte),
- absence přípravy rodičů dítěte na asistovaný styk,
- absence diagnostiky psychického stavu dítěte před asistovaným stykem,
- absence průběžné práce s rodiči,
- realizace asistovaného styku u dítěte, které není na styk připraveno,
- nikdo odborně průběžně setkávání nekoordinuje a nemapuje průběžný psychický stav dítěte,
- prostory na asistované styky bývají nedostačující (nedostatek podnětového materiálu a hraček odpovídajících vývojovým potřebám dítěte),
- není zajištěna terapeutická podpora rodičů s cílem změny chování a postoje vedoucí k osamostatnění rodičů a schopnosti předávat si dítě bez potřeby třetí osoby,
- nepodnikání dalších kroků vedoucích k samostatnosti rodičů.

Asistovaný styk bývá však i takto zařízeními realizován. To je z našeho pohledu nepřijatelné, na hranici psychického týrání dětí a hrozí jejich sekundární viktimizace. Z tohoto důvodu jsme vytvořili jasný a bezpečný rámec služby v našem zařízení a službu asistovaného styku nabízíme pod pojmem podporované setkávání.

Tyto psychosociální metody a techniky byly rozvinuty pro specifickou práci s rodinným systémem, kterému dominuje zejména hluboký a dlouhotrvající konflikt mezi rodiči. V takovém rodinném systému nemohou být naplňovány citové a často ani vývojové potřeby dětí a dospělých. Hrozí prohloubení problémů a rozvinutí psychických poruch nebo sociální patologie.

Indikace PS (kdy jsou vhodná)

u dětí, kde došlo k **narušení vztahů mezi rodičem a dítětem v důsledku odloučení** jednoho rodiče od dítěte (rozchod nebo rozvod rodičů, pěstounská péče, dlouhodobé odloučení – např. výkon trestu, dlouhodobá nemoc rodiče, léčba ze závislosti)

Kontraindikace PS (kdy nejsou v nejlepším zájmu dítěte)

když bylo **dítě dlouhodobě vystaveno týrání, zneužívání nebo zanedbávání** (syndrom CAN) a nemá zájem se potkávat s rodičem – kontakt s rodičem (agresorem, abusorem) může dítě retraumatizovat. Názor dítěte může být příslušnými institucemi v takových případech často **mylně vyhodnocen jako manipulace druhým rodičem** a kontakt s druhým rodičem je určen, i přesto, že jej dítě odmítá. Dítě je tak akutně ohroženo sekundární viktimizací (druhotným týráním), a to systémem, který má sloužit k jeho ochraně. **Problematickou oblastí se zdá i setkávání rodiče v průběhu vyšetřování** syndromu CAN s dítětem, na kterém se měl dotýčný týrán páchat. Není totiž jasné, jak moc nová zkušenost dítěte s rodičem ovlivní výpovědi dítěte u vyšetřování.

v případech, kdy je **dítě** vědomě či nevědomě **manipulováno** jedním rodičem proti druhému rodiči – odloučený rodič má tak možnost znovu navázat vztah ke svému dítěti a obnovit tak svou rodičovskou roli (formou hry s rodičem v herně, vyhodnocování interakce mezi rodičem a dítětem a edukací rodičů) a tím se posílit ve svých rodičovských kompetencích; za předpokladu, že **pečující rodič spolupracuje a má náhled na své jednání a snahu jej změnit**

v případech, kdy je u dítěte rozvinut **střední či hluboký SZR a zároveň stále pokračuje a graduje konflikt mezi rodiči**. V těchto případech je potřeba na základě podrobné diferenciální diagnostiky volit zcela individuální přístup, dle naší zkušenosti je vhodná terapie celého rodinného systému, tedy dítěte, manipulujícího rodiče a širší rodiny, která manipulujícího rodiče podporuje (často zejména prarodiče), mediace rodičů, jejich edukace a poradenství

KAZUISTIKA (PATRICIE, 8 LET, ÚSPĚŠNÉ PS)

Rodiče Patricie se rozvedli, když bylo dívce 6 let. Důvodem byly dlouhodobé neshody a matčina závislost na alkoholu a dalších návykových látkách. Patricie byla svěřena do péče otci, protože matka nebyla z důvodu závislosti schopná o dítě pečovat. Během dvou let prodělala matka protialkoholní léčbu. V této době byl kontakt matky s dcerou sporadický, velmi nepravidelně probíhal distanční formou (občas dopis, pohlednice, balíček s dárkem k narozeninám či Vánocům). Po úspěšné léčbě se na doporučení OSPOD začala Patricie s matkou setkávat v KCD formou podporovaných setkávání (asistovaný styk). Proběhlo standardních 8 setkání, na která navázal 4x monitoring (pozorování interakce rodiče s dítětem za jednocestným zrcadlem) a podporovaná (asistovaná) předávání. U Patricie se po počátečním ostychu a nejistotě podařilo obnovit důvěru k matce. Na setkání se těšila a velmi si je s matkou užívala. Velkou zásluhu na tom měl otec, který se i přes trvající výhrady k osobě matky, které prezentoval na společných hodnotících konzultacích rodičů, nesnažil zničit u dcery pozitivní obraz matky. Matce se daří úspěšně abstinovat, v současné době má dceru stále v péči otec, s matkou se dívka setkává formou rozšířeného kontaktu.

KAZUISTIKA (DOMINIK, 12 LET, NEÚSPĚŠNÉ PS)

Dominik žil pouze s matkou. Jeho rodiče spolu nebyli sezdáni a rozešli se, když byly Dominikovi 4 roky. Matka měla poté několik známostí, ale ve společné domácnosti po rozchodu s Dominikovým otcem s žádným mužem nežila. Vazba mezi matkou a synem byla velmi silná, Dominik ještě ve svých dvanácti letech spal s matkou

v jedné posteli, matka syna stále vodila do školy i ze školy. Kontakt Dominika s otcem byl od samého počátku problematický, matka nikdy rozhod emočně nezpracovala. Veškerá snaha otce o komunikaci s matkou byla bezvýsledná, matka navenek vystupovala tak, že nechce v žádném případě bránit otci v kontaktu se synem, ale že syn sám kontakt odmítá, otec se bojí a ona jej přece nemůže do kontaktu nutit. Opakovaně popisovala, jak si vše otec zavinil sám, že nikdy o syna nejevil skutečný zájem, že se k němu, když byl miminko, nechoval hezky, křičel na něho i na ni. Otec se opakovaně obracel na místně příslušné oddělení SPOD a podával návrhy k opatrovníckému soudu na úpravu péče a výkony rozhodnutí, když matka usnesení soudu porušovala. Instrukce mu dávaly za pravdu, matce bylo opakovaně domlouváno, ať kontakt syna s otcem umožňuje, načež matka opakovala stále dokola stejnou verzi, že nebrání, ale syn nechce... Po několika letech (ne)fungování kontaktu byla pracovníkem OSPOD doporučena podporovaná setkávání (asistovaný styk) v našem KCD. Matka spolupracovala a dodržovala pravidla nastavená organizací, aktivně docházela zejména do podpůrně terapeutických skupin pro ženy. První setkání Dominika s otcem proběhlo relativně bezproblémově, Dominik vydržel s otcem v jedné místnosti, zapojil se do hry s pracovníci KCD, otec přihlížel. Při dalších setkáních se začal Dominik chovat k otci stále více odmítavě. Odmítal s ním být v jedné místnosti, na čtvrtém setkání se začal sebepoškozovat a setkávání musela být předčasně ukončena. Matka po každém setkání opakovaně popisovala škálu synových projevů, jako důsledek jeho psychické nepohody po kontaktech s otcem (syn špatně spal, byl smutný, plačtivý, bolelo ho břicho). Matce byla doporučena individuální terapie, kterou však matka nepodstoupila. K soudnímu nařízení nedošlo. Soud ani přes doporučení naší organizace nezhodnotil situaci jako natolik závažnou, aby byl syn svěřen do péče otce, nebo do neutrálního prostředí (tzv. reintegračního zařízení, DDÚ, SVP). Otec po této zkušenosti svoji snahu o obnovení vztahu se synem vzdal. Snaží se alespoň o distanční kontakt (dopisy, pohlednice), i když nemá jistotu, že se jeho dopisy k synovi vůbec dostanou.

Podporovaná předáváníí

Jedná se o naše pojetí asistovaných předání. Podporovaná předáváníí mohou být zvolena jako služba návazná na PS, a to v případech, kdy podporovaná setkání proběhla dobře a dítě je připraveno strávit s rodičem (který jej nemá v péči) vymezený čas bez přítomnosti třetí osoby a mimo prostory KCD. V KCD dojde k předání dítěte tomuto rodiči a ten s dítětem odchází na dohodnutý čas mimo prostory KCD. Poté dítě opět přivede do KCD a pracovníci jej předají rodiči, který má dítě svěřeno do péče. Rodiče se spolu opět (jako u PS) nepotkávají.

Zapojování dětí v zahraničí

V uplynulém desetiletí nastal nárůst uznání a přijetí práv dětí a mládeže, která přispívají k rozvoji sociální péče. Organizace sociální péče si začaly uvědomovat, že pokud budou naslouchat, mohou děti a mládež hrát důležitou roli při plánování a poskytování služeb. Zapojení dětí však požaduje, aby pracovní postupy byly založeny na tom, co je důležité pro děti a mládež. Účast na rozhodování je právem všech dětí a mladých lidí. Beresford a Croft (1993) říkají, že různé děti a děti různých věkových kategorií mohou být schopny se účastnit různými způsoby a v různé míře. Samozřejmě platí, že čím starší dítě, tím více se může – a obvykle také samo chce – zapojit do rozhodovacího procesu.

Názor dítěte samotného by měl být vyslyšen – podle článku 12 Úmluvy o právech dítěte dítě má právo vyjadřovat se ve všech záležitostech, které se jej týkají a jeho názory je potřeba brát vážně (Úmluva o právech dítěte, 1990).

Anglie – sheffieldský model

Jeden ze systémů zjišťování názorů dětí a jejich zapojování do rozhodovacích procesů byl vytvořen v anglickém městě Sheffield, kde působí Children's Involvement team – tým pro zapojování dětí (Sheffield City Council, nedat.) Tento tým spolupracuje s dětmi a mladými lidmi, kteří jsou uživateli sociálních a jiných služeb města, ohledně otázek, které se jich dotýkají a které ovlivňují jejich komunitu a jejich životy.

Práce sheffieldského týmu pro zapojování dětí zahrnuje mnoho oblastí, například:

- přímá účast dětí v Radě (Children in Care Council)
- vytvoření týmů mladých inspektorů, kteří hodnotí služby ve veřejném a soukromém sektoru
- poskytují advokáty pro děti a mládež
- používání komunikační bedny („Communi-crate“)⁷

Poznámka: V Anglii se děti zapojují především do procesů, které se týkají běžných každodenních aktivit (vzdělávací a volnočasové aktivity, méně závažná rodinná problematika). S velkým úspěchem zapojují také děti se specifickými potřebami, především s některým typem mentálního, tělesného nebo smyslového postižení. Jako pracovníci KCD se domníváme, že po určité modifikaci je možné využít tyto materiály i pro zjišťování názoru dítěte (a vůbec zhodnocení toho, jak se dítě cítí a co potřebuje) i ve sporech o péči o dítě, např. pracovníky OSPOD na příslušných úřadech.

Švýcarsko

Ve Švýcarsku je participace dítěte při řešení jeho problémů a zvládnání jeho situace brána velmi vážně. Právo dítěte participovat v sociálních službách

⁷ více o komunikační bedně se dozvíte v kapitole 9.

a dalších oblastech, které přicházejí do kontaktu s ohroženými dětmi a rodinami, je přirozenou součástí občanské kultury Švýcarů. Dominuje zde kultura spolupráce, která se stala základem přístupu pomáhajících profesionálů, úřadů a organizací vykonávajících ochranu dětí a poskytujících služby v oblasti náhradní péče. V praxi se objevily nové přístupy při práci se specificky dětskými klienty, které zdůrazňují postavení dítěte jako subjektu, který má právo účastnit se rozhodování o vlastním životě.

Základním předpokladem participace dětí na individuálním rozhodování je umístění zájmů dítěte do středu celého procesu spolupráce s ním. Děti a mladí lidé se mohou jako uživatelé služeb také podílet na jejich plánování a poskytování. Napomáhají tak k adekvátnějšímu vytváření služeb, které lépe odpovídají potřebám cílové skupiny. Ve Švýcarsku existuje celá řada forem zapojení dětí a mladých osob do rozvoje služeb – zejména konzultování, nebo zapojení mladých lidí do poradních orgánů (Navrátil, 2014).

Kolaborativní přístup

Zakladatelkou kolaborativního přístupu v psychoterapii je americká terapeutka Harlene Anderson. Klíčová je myšlenka spolupráce (společné práce) mezi klientem a terapeutem. Skutečným odborníkem na svůj život a svůj problém je klient sám a díky spolupracujícímu vztahu může klient ve spolupráci s odborníkem objevovat a povzbuzovat zdroje, které má k dispozici. Řešení problémů, témat a dilemat je založeno na vzájemnosti, dialogu a společném zkoumání – tedy na kolaborativním vztahu.

Základ participativní praxe ochrany dětí ve Švýcarsku tvoří myšlenka, že „dítě je samo odborníkem na svůj život“. Kolaborativní přístup založený na dialogu s dítětem je často využívaným přístupem, neboť bere v potaz v rámci ochrany dětí především hlas ohroženého dítěte, ale i pro něj důležitých osob z jeho sociální sítě (Nosál & Čechová, eds., 2014).

Kids' Skills

Tuto metodu rozvinuli čelní představitelé na řešení orientovaného přístupu ve Finsku, Ben Furman a Tapani Ahola. V současné době je s velkými úspěchy využívána i v mnoha jiných zemích, než je Finsko, například ve Švýcarsku. „Metoda Kids' Skills je způsob, jak pracovat s různými druhy problémů tvořivě, hravě, efektivně a přitom nepatologizujícím a na spolupráci zaměřeným způsobem.“ Tato metoda je založená na myšlence, že děti nemají problémy, ale jen dovednosti, které se zatím nenaučily. Většinu dětských problémů lze tedy vnímat jako dosud nenaučené dovednosti a jakmile se je děti naučí, překonají své problémy. „Kids' Skills se dají využít pro děti od tří let věku.“ Důležitá je dohoda s dítětem, motivace, trénování a upevnění dovednosti (Dalet, 2013).

Finsko

Ve Finsku se děti a mládež zapojují do veřejného života přímo, v reprezentativních a oficiálních strukturách, jako jsou místní rady mládeže, školní rady, národní a místní dětské parlamenty.

Finský dětský parlament (Finnish Children's Parliament): Zaměřuje se na podporu a rozvoj účasti dětí na každodenním životě. Uznává zvláštní potřebu dětí na ochranu, na druhou stranu také poukazuje na možnost dětí být tvůrci změn ve společnosti a na jejich právo na vyjádření se k událostem ve společnosti. Dětský parlament funguje on-line, děti diskutují na různá témata v chatu, týdenních diskuzích a diskuzních fórech a to nejen na témata, která ovlivňují jejich život, ale také o mnoha globálních problémech jako je dětská chudoba nebo změna klimatu (The Finnish Children's Parliament Foundation, 2010).

Místní parlamenty: Město Tampere, které leží severo-západně od Helsinek, má vlastního dětského ombudsmana, 21 center pro mládež, místní dětský

parlament pro děti od 7–12 let a fórum mládeže pro mladistvé. Dětský parlament ovlivňuje záležitosti týkající se dětí v Tampere, jako jsou školní obědy, dopravní situace před školou, nebo školní stipendia. Děti dostávají i zpětnou vazbu pro svá rozhodnutí. Společně s fórem pro mládež a dětským ombudsmanem jsou zapojováni do záležitostí města, jako je doprava a plánování infrastruktury a bezpečnosti provozu v okolí škol (Council of Europe, 2011).

Skotsko

Skotský komisař pro děti a mládež je post, jehož hlavním úkolem je prosazovat a chránit práva dětí a mládeže ve Skotsku. Tento post je ekvivalentní k dětskému ombudsmanovi v jiných zemích. Komisaře pro děti a mládež má také Anglie, Wales a Severní Irsko. Komisař naslouchá dětem, chrání jejich práva a ujišťuje se, že jsou si svých práv (CYPCS, nedat.)

8. Výslech nezletilého dítěte před soudem

Z faktů, které agentura FRA⁸ shromáždila v deseti zkoumaných členských státech EU, vyplývá, že členské státy v některých případech nedodržují právo dítěte být vyslyšeno při soudním řízení. Má se za to, že výslechy jak v občanských, tak v trestních řízeních jsou pro děti traumatizující (FRA, 2015, str. 2–3).

Na druhou stranu zde máme **legislativou daný požadavek** kladený na pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí, soudce a popř. pověřené odborné pracovníky, aby **zjišťovali názor dítěte na skutečnosti týkající se jeho života**.

Pokud má být dítě zapojeno do soudního řízení, je v zájmu dítěte, aby bylo zapojeno s ohledem na své specifické potřeby.

*Pro rozhodnutí o **způsobu, jakým by se mělo dítě účastnit soudního řízení**, je klíčová **vypělost dítěte**. Členské státy EU by měly zavést jasnou právní definici **vypělosti**. Nejsou-li k dispozici takováto **jasná kritéria**, mohou **vypělost dítěte***

8 Agentura EU pro základní práva

*posuzovat jednotliví soudci podle vlastního uvážení. Členské státy EU by měly pro **posuzování vyspělosti dětí zavést objektivnější metodu**, která bude brát v potaz jejich věk a rozumové schopnosti (FRA, 2015, str. 3).*

Informovanost

Konfliktní situace mezi rodiči, kterou dítě v rodině zažívá, je pro něj už sama o sobě velkou psychickou zátěží a může ohrozit jeho zdravý psychický vývoj. Pokud se do řešení situace zapojí navíc ještě subjekty, se kterými nemá dítě zkušenosti (např. OSPOD, soud, policie atd.), je dítě ještě více nejisté, a proto je nutné, aby bylo adekvátně informováno. Při nedostatku informací (např. dítě ví, že bude soud, ale neví proč a o čem) si totiž dítě vytvoří vlastní fantazie o tom, proč soud bude. Například předškolním dětem se v rozvodovém řízení mohou tvořit myšlenky typu: „Je soud, protože jsem zlobil, budu potrestaný.“ „Máma říkala, že tátu zavřou do vězení.“ „Už nikdy neuvídím babičku.“ „Půjdu do dětského domova.“ „Maminka tam dostane vynadáno.“

Informace musí být dítěti podávány tak, aby se dítě cítilo co nejvíce jistě a bezpečně. **Pokud se dítě necítí bezpečně, může u soudu z důvodu strachu podávat emočně a situačně zkreslené informace.**

Mezi nejčastější obavy dětí například patří: „Na co se mě budou ptát?“ „Co když nebudu vědět odpověď?“ „Co se stane, až to řeknu?“ „Kde bude člověk, co mi to udělal?“

Bez ohledu na to, zda se jedná o řízení občansko- či trestně-právní, by **dítě mělo být na soudní jednání důkladně předem připraveno**. Přípravu dítěte dělá ideálně osoba, které dítě věří a se kterou se cítí bezpečně. Dítěti by měly být (adekvátně jeho rozumových schopnostem) podány minimálně tyto informace:

- důvod (proč je důležité, aby se setkání zúčastnilo, proč nás tyto informace zajímají),

- jak to u soudu vypadá, jak bude soud probíhat, co se bude dít před a po jednání,
- jak dlouho to bude trvat, jak bude rozhovor dlouhý a jak pozná, že už končí,
- kdo tam je, jaké má kdo funkce, co jednotlivé funkce znamenají, kdo co bude říkat,
- kdy a kde budou jeho blízcí (popř. další lidé, kterých se to týká) během soudního jednání,
- co dítě musí a nemusí říkat a jak s informacemi budeme dále nakládat,
- kdy se dozví, jak soudce rozhodl,
- co má dělat, když odpověď nezná, nebo si není jistě.

Mnohdy je však dítě informováno nadměrně a neadekvátně věku (nejčastěji od rodičů), což dítě neúměrně zatěžuje. Nebo jsou dítěti předány nepravdivé či zastráňující informace (od pachatele trestné činnosti – například zneužívajícího rodiče). Proto by dítě vždy mělo mít pouze informace, které bezprostředně potřebuje vědět.

Přizpůsobení výslechu dítěti

Pro dítě je zapojení do soudního řízení velkým, někdy až nepřiměřeným stresem. Nevhodné zapojení dítěte do rozhodovacích procesů může dítěti více uškodit než pomoci. Aby bylo možné dítě zapojit, je potřeba mu k tomu zajistit podmínky: příprava, vstřícné odborníky se schopností dítě v procesu provázet, prostory, metody a otázky vhodné ke komunikaci s dítětem. Pracovníci by měli mít neustále na mysli, že je důležité **minimalizovat podněty, které by mohly dítě stresovat**. Je ideální, pokud subjekt jednající s dítětem má existující standardizovaná pravidla pro vedení rozhovoru a výslechu dítěte.

U trestních i občanských řízení by členské státy EU měly zabezpečit pořizování videozáznamů výslechů, a to i v přípravném řízení, aby se zamezilo zbytečnému opakování, a zajistit, aby tyto záznamy byly právně přípustným důkazem (FRA, 2015, str. 3).

Zřízení specializovaných soudů pro děti. *Specializované trestní a občanskoprávní soudy nemají všechny členské státy. Takovéto struktury přitom častěji disponují zařízeními vstřícným k dětem, nástroji pro jejich ochranu a vyskolenými odborníky na problematiku dětí. Členské státy EU, které je nemají, by měly zřídit tyto specializované struktury, jakož i systém právních/soudních odborníků s kompetencemi v oblasti práv dítěte a justice vstřícné k dětem (FRA, 2015, str. 3).*

Pro dítě by realizátor výslechu měl být spíše člověkem nežli odbornou kapacitou.

Průběh rozhovoru s dítětem

S dítětem mluvíme **pomalou, v krátkých větách a jednoduše** – nepoužíváme žádné odborné pojmy ani cizí slova (odborníci však často mylně předpokládají, že dítě dané slovo zná). Pozorujeme, jak se dítě tváří a neverbálně se projevuje. Pokud máme pocit, že něčemu dítě nerozumí, volíme jiná slova. Mluvíme s dítětem jeho jazykem – zjišťujeme, jak čemu říká a poté v rozhovoru tyto názvy používáme. Pokládáme vždy jen jednu (krátkou) otázku. Nezatěžujeme dítě nadměrným množstvím informací (např. hodnota a útvar vyslychajícího).

Dítě by mělo být seznámeno se jménem osoby realizující výslech, a proč jsou ostatní přítomni; informace mají sloužit jako minimalizace stresorů. Ideální je například: „Jmenuji se Kamila Jimblová, říkej mi paní Jimblová“ (jméno může dostat dítě na papírku, aby ho mohlo použít, když by ho náhodou zapomnělo). „Budeme si spolu povídat o tom, jak se cítíš a co máš rád, popř. co bys chtěl. Jsou tady ještě lidé, pro které je také důležité slyšet to, co si zde budeme povídat.“

Pro usnadnění komunikace s dítětem lze používat různé **pomůcky a obrázkové materiály** (blíže viz kapitola 9, doporučujeme zejména techniku „Smajlíci“).

Výslechový prostor by měl působit přátelsky a bezpečně, být přiměřeně velký (příliš velké či malé prostory mohou v dítěti vzbuzovat úzkost); ideální je, pokud dítě prostor již v minulosti vidělo nebo s ním bylo seznámeno (ideálně „důvěrníkem“, viz dále). Dítě by mělo sedět přiměřeně blízko odborníkovi, který vede výslech, aby ho slyšel, i kdyby dítě mluvilo tiše.

U výslechu by měl být přítomen jen minimální počet osob. Dítě by nemělo být vystaveno konfrontačnímu pohledu dalších přítomných, tzn. dítě by mělo být posazeno tak, aby mělo přehled o místnosti ideálně s „důvěrníkem“ za zády (pocit bezpečí), avšak není rozptylováno pohledem ostatních – ideální je umístit ostatní za jednocestné zrcadlo. Pokud je dítě nadměrně nervózní, je lepší si sednout přes roh stolu, protože pozice naproti sobě může některé děti znervózňovat.

Dítě u soudu by se nemělo cítit jako na trestné lavici ani jako útočník, rozhodčí či obránce. Mělo by se cítit spíše jako jeden z důležitých diváků (svědek událostí, svých pocitů a přání).

Specifika trestního řízení

V případech, kdy existuje podezření, že se dítě stalo obětí trestného činu (týrání, zneužívání, zanedbávání, popř. bylo svědkem domácího násilí), do případu vstupuje také státní zastupitelství. Soud nebo státní zástupce určí procesního opatrovníka, který zastupuje a hájí zájmy dítěte. Nesmí to být pracovník OSPOD, který v rámci běžné agendy pracuje s dítětem a s rodinou.

Dle zákona o obětech trestných činů je **dítě vždy považováno za zvlášť zranitelnou oběť** (Zákon 45/2013, § 2, odst. 4a).

S dítětem je proto potřeba při výslechu zacházet **šetrně a nevyslýchat jej opakovaně**. U výslechu v rámci soudního řízení musí být přítomen soudce, státní zástupce, obhájce obviněného, kteří mohou klást dítěti otázky, například zprostředkovaně. Možným řešením je i pro potřeby soudního řízení (nejen přípravného) využívat **speciální výslechové místnosti** (jednocestné zrcadlo, záznamový systém), které vznikají v rámci služeben kriminální policie a těmito místnostmi disponují také některá krizová centra (DKC Praha, Krizové centrum pro děti a rodinu v Jihočeském kraji, z.ú., Spondea Brno). Dítě vyslychá ideálně specialista – proškolený psycholog, nebo proškolený kriminalista, za jednocestným zrcadlem je přítomen procesní opatrovník, soudce, státní zástupce, advokát obviněného. Je možné položit dítěti otázky k zodpovězení (např. do sluchátek odborníka provádějícího výslech, který se dítěte následně doptá). Tento průběh je procesně v pořádku a použitelný pro potřeby soudu. Opakované výslechy mohou dítě ohrozit sekundární viktimizací, prakticky však není možné zajistit, aby dítě bylo vyslycháno pouze jednou (první výslech proběhne v rámci přípravného řízení a druhý v případě zahájeného trestního řízení).

Dalším problémem je, když dítě vyslechne např. soudce o samotě. Výstupy pak nelze použít právě z důvodu nemožnosti se k výslechu vyjádřit dalším účastníkům řízení a klást dítěti otázky.

KAZUISTIKA

Chlapec (9 let) vyrůstal v péči matky, s otcem se pravidelně stýkal, matka v kontaktu nebránila. Starší zletilá polorodá sestra chlapce vyhledala naše centrum s tím, že má s další sestrou a matkou podezření, že otec bratra sexuálně zneužívá. Údajně to samé činil i jí a sestře, když je dříve vychovával ve společné domácnosti s matkou (muž nebyl biologickým otcem dívek, chlapce ano). Chlapec se po navázání terapeutického vztahu s psycholožkou skutečně svěřil, že jej otec zneužívá. Bylo zahájeno trestní řízení proti otcí, a ačkoliv byla vyšetřovatelka kriminální policie upozorněna, že chlapec obtížně komunikuje a bylo jí doporučováno, ať je u výslechu psycholožka přítomna, vyšetřovatelka provedla výslech dítěte sama na vyšetřovně kriminální policie. Chlapec v rámci výslechu skutečně nic nesdělil a výslech musel být opakován v našem centru za přítomnosti psycholožky, které chlapec důvěřoval a byl schopen vypovídat. Nesystémovým a nekoordinovaným postupem byl chlapec ohrožen druhotným poškozováním systémem.

Právo být vyslýchán jen jednou, citlivě a vyškolenou osobou

*(1) Zvláště zranitelnou obětí je v trestním řízení nutné vyslýchat **obzvláště citlivě a s ohledem na konkrétní okolnosti**, které ji činí zvláště zranitelnou. (2) Je-li to možné, výslech zvláště zranitelných obětí v přípravném řízení provádí **osoba k tomu vyškolená**. Je-li obětí dítě, výslech v přípravném řízení provádí vždy osoba k tomu vyškolená s výjimkou případů, kdy se jedná o úkon neodkladný a vyškolenou osobu nelze zajistit. (3) Výslech zvláště zranitelné oběti se provádí tak, aby později **nemusel být opakován**. V případě dalšího výslechu před stejným orgánem je vyslýchajícím zpravidla **stejná osoba**, nebrání-li tomu důležité důvody (Zákon 45/2013), § 20).*

Výslech dítěte by měl probíhat opravdu jen jednou. A to hned ze dvou důvodů. Především z důvodu prevence sekundární viktimizace, protože výslech může způsobit retraumatizaci.

Dítě přijde s rodiči na policii a říká si: ‚Pověděl jsem to policii‘. Myslí si, že policie je státní instituce, které se nemá lhát. Pak přijde k soudnímu vyšetřování a říká si: ‚Pověděl jsem to u soudu, u okresního soudu při vyšetřování. A nyní dítě předvoláme potřetí a řekneme mu: ‚Teď to budeš opakovat znovu.‘ Je to hrozné (FRA, 2015, str. 3).

Druhým důvodem, proč výslech neopakovat, je naše zkušenost, že dítě, které bylo vyslýcháno opakovaně, si při každé své výpovědi může postupně terapeuticky zpracovávat svůj negativní zážitek. Z psychologického hlediska je to žádoucí, nicméně jeho výpověď pro účely vyšetřování se tím stává čím dál méně věrohodnou (protože například ubývá emočních projevů při výpovědi).

Odborník realizující výslech by měl být nejen **vyškolený**, ale měl by dítěti být **sympatický**, tj. působit důvěryhodně, přátelsky (talár či uniforma může na dítě působit ohrožujícím dojmem).

Členské státy EU by se měly postarat o to, aby děti vyslýchali pouze vyškolení odborníci, a měly by posílit přítomnost specializovaných, vyškolených pracovníků během výslechů. Za tímto účelem je nutná odborná příprava příslušných pracovníků v oblasti metod výslechu vstřícných k dětem (FRA, 2015, str. 4).

Právo na doprovod důvěrníkem

(1) Oběť má právo, aby ji k úkonům trestního řízení a k podání vysvětlení doprovázel důvěrník. (2) Důvěrníkem může být fyzická osoba způsobilá k právním úkonům, kterou si oběť zvolí. Důvěrník poskytuje oběti potřebnou, zejména psychickou, pomoc. Důvěrník může být zároveň zmocněncem oběti. Důvěrníkem nemůže být osoba, která má v trestním řízení postavení obviněného, obhájce, svědka, znalce nebo tlumočnicka. (3) Důvěrník nemůže zasahovat do průběhu úkonu (Zákon 45/2013, § 21).

Důvěrník by měl být člověk psychicky vyzrálý, se schopností zachovat klid a konstruktivně pracovat se stresem dítěte. Člověk, který dokáže pracovat s případnou retraumatizací dítěte, která se hojně objevuje u lidí s posttraumatickou stresovou poruchou a to před, během i po výslechu. Pro dítě je každý rozhovor o stresujícím tématu velmi psychicky náročný okamžik, kterému by nejraději nebylo vystaveno vůbec, tedy maximálně jednou.

Příprava dítěte s důvěrníkem by měla probíhat tak dlouho, dokud se dítě nebude cítit dostatečně jisté a s pracovníkem bezpečně. Tématem této přípravy je navázání důvěrného vztahu s dítětem, navázání důvěry a pocitu bezpečí a zmapování toho, co dítě má a nemá rádo.

KAZUISTIKA (DÍVKA, 13 LET, SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ)

Dívka byla dlouhodobě zneužívána nevlastním otcem. Cílem spolupráce bylo dívce poskytnout psychickou podporu v průběhu vyšetřování trestného činu páchaného na nezletilé, popř. terapeuticky pracovat se vzniklým traumatem. S dívkou bylo dlouhodobě pracováno na terapeutické skupině pro dospívající, kde měla možnost znovu navazovat vztahy s vrstevníky po jejím přestěhování z bydliště, kde ke zneužívání docházelo. Na individuálních konzultacích dívka líčila další skutečnosti týkající se spáchaného činu. Pracovnice KCD dívku též doprovázela k soudu jako důvěrník a provedla ji částí trestního vyšetřování. V současnosti je pachatel odsouzen i díky informacím, které Krizovému centru dívka svěřila.

Místo pro vaši žvýkačku

Právo na zamezení kontaktu s pachatelem

(1) Oběť má právo požádat v kterémkoliv stadiu trestního řízení, popřípadě i před jeho zahájením, aby byla při úkonech, kterých se účastní, učiněna potřebná opatření k zabránění kontaktu oběti s osobou, kterou označila za pachatele, která je podezřelá ze spáchání trestného činu, nebo proti níž se vede trestní řízení. (2) Žádosti podle odstavce 1 jsou příslušné orgány povinny vyhovět, pokud se jedná o zvláště zranitelnou oběť a nevylučuje to povaha prováděného úkonu... (Zákon 45/2013, § 17).

(4) Nepřeje-li si zvláště zranitelná oběť bezprostřední vizuální kontakt s osobou podezřelou ze spáchání trestného činu nebo s osobou, proti níž se trestní řízení vede, učiní se, nebrání-li tomu závažné důvody, potřebná opatření, aby k takovému vizuálnímu kontaktu nedošlo, zejména se využívá audiovizuální techniky, je-li to technicky možné. Přitom je třeba zajistit, aby nebylo porušeno právo na obhajobu (Zákon 45/2013, § 20).

Zastáváme názor, že dítě by nejen nemělo být vystaveno přímé konfrontaci s pachatelem, ale ani by nemělo přímo komunikovat s právním zástupcem pachatele, popř. stranou konfliktu, které se dítě bojí. Stres dítěte z pachatele je totiž přenášen na právního zástupce, dítě se může retraumatizovat a informace nepodá, protože může být paralyzované strachem. Právní zástupce pachatele by měl v ideálním případě klást své dotazy přes osobu realizující výslech.

V případě trestních řízení by členské státy EU měly zavést opatření k zamezení kontaktu mezi dítětem a obžalovaným a všemi dalšími osobami, které v dítěti mohou vyvolávat pocit ohrožení (FRA, 2015, str. 3).

Specifika opatrovnického soudu

Zjišťuje-li se názor dítěte pro potřeby opatrovnického soudu, ve většině případů s dítětem hovoří sociální **pracovník sociálně právní ochrany dětí**, jako tzv. **přidělený kolizní nebo procesní opatrovník**. Dítě si pozve k sobě na úřad nebo jej navštíví v jeho přirozeném prostředí (domov, škola). Varianta rozhovoru je individuální a záleží na způsobu práce každého sociálního pracovníka OSPOD. Jednotná metodika zřejmě neexistuje.

U občanských řízení by členské státy EU měly zvážit častější využívání mediace jako alternativy k soudnímu řízení (FRA, 2015, str. 3).

Ve vyhrocených sporech a protichůdných návrzích rodičů na úpravu péče může názor a postoj dítěte zjistit psycholog, který spolupracuje s orgánem sociálně právní ochrany dětí.

Opatrovniční soudci v naprosté většině případů nehovoří s dětmi mladšími 12 let, ale ani u dětí starších 12 let nebývá časté, že je přizváno k soudu a soudce s ním chce sám hovořit. Podle sdělení jedné opatrovnické soudkyně toto nedělá, „protože není psycholog“ a raději přenechá zodpovědnost na sociální pracovníky (kolizní opatrovníky OSPOD) nebo psychology. Z našeho pohledu to vnímáme jako zodpovědný přístup se znalostí vlastních limitů.

Je-li dítě starší 12 let skutečně k soudu přizváno, neznamená to, že musí být jeho názor zohledněn v závěrečném usnesení – například proto, že názor dítěte může být v rozporu s jeho nejlepším zájmem. Setkali jsme se ale i s případy, kdy soud bez zjevných závažných důvodů rozhodl zcela proti názoru nezletilého dítěte (chlapec ve věku 15 let se vyjádřil tak, že chce být v péči otce, soud rozhodl o střídavé péči).

Mladí lidé chtějí vědět, že člověk, který rozhodoval, znal v době rozhodování jejich názory. Mnoho mladých lidí nechce samo přijímat rozhodnutí. Myslí si, že to není jejich úkol, nechtějí zažívat tlak, který je s tím spojen. Chtějí mít ale pocit, že je

člověk, který rozhodoval, v rámci rozhodovacího procesu vyslechl (...) Nestačí ovšem pouze zaznamenat názory dítěte. Podmínkou smysluplné účasti je, aby příslušné orgány vytvořily bezpečné a přátelské prostředí a použily vhodné metody výslechu s cílem určit a zohlednit specifické potřeby dítěte (FRA, 2015, stránky 2–3).

Podle našich zkušeností je u dětí mladších cca 10 let nevhodné zjišťovat názor (nebo to, co si myslí) formou rozhovoru a kladením uzavřených otázek typu: „Chceš bydlet spíš u maminky nebo u tatínka?“ To může na první pohled působit úsměvně, ale skutečně se to stále děje. Pro sociální pracovníky může být tato procedura zároveň velmi obtížná, protože jsou povinni názor dítěte zjistit a zároveň k tomu nejsou dostatečně proškoleni a nemají patřičné postupy a metodiky.

V kapitole 9 uvádíme některé techniky, které lze použít při zjišťování dětského názoru.

„Důvěrník“ i pro rozvodové spory

Příslušné orgány by měly rovněž zajistit, aby během všech fází soudního řízení dítě podporovala důvěryhodná osoba nezávislá na jeho rodičích, zejména pokud jde o informování dítěte a přípravu dítěte na výslechy (FRA, 2015, str. 4).

Během výslechu (pokud si to dítě přeje) by měl být s dítětem přítomen ideálně „důvěrník“, který dítě na výslech připravoval (pracovník OSPOD, psycholog, speciální pedagog) a ideálně sedět v těsné blízkosti dítěte (za ním nebo vedle něho).

„Důvěrník“ by měl mít **informace** týkající se průběhu soudního jednání a **odborné vědomosti a zkušenosti** týkající se potřeb dětí (ideálně pracovníce OSPOD, odborník z NNO nebo jiné organizace – psycholog, sociální pracovník, speciální pedagog, etoped).

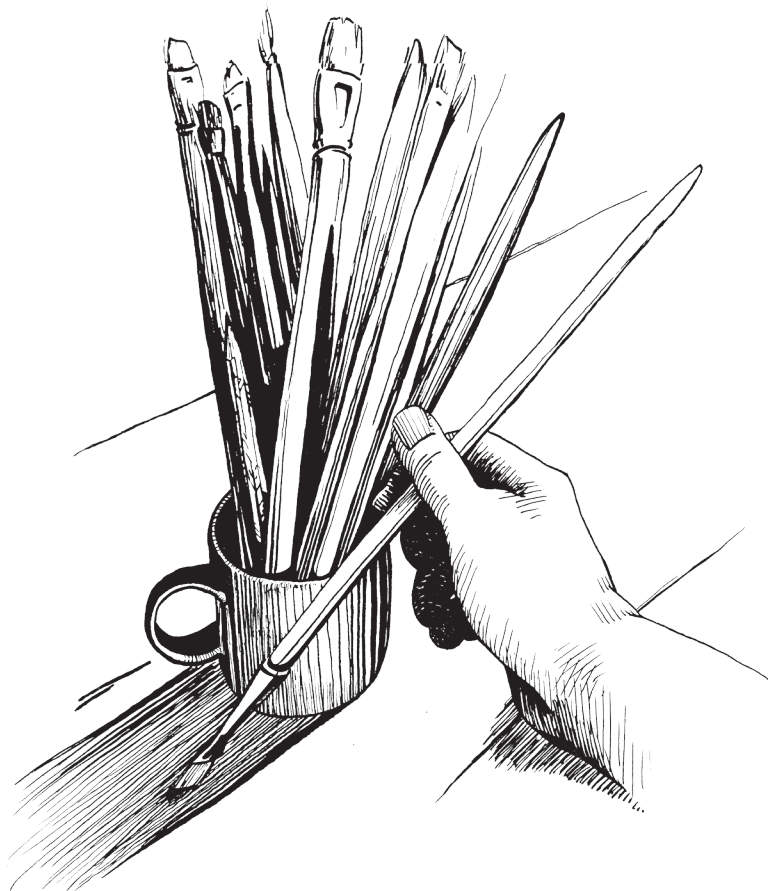
„Důvěrník“ **hájí práva dítěte bez ohledu na své potřeby**; dítě ví, že tato osoba podporuje jeho opravdový názor, a proto dítě necítí tlak pro volbu určitého rozhodnutí (očekávání pracovníka, matky, otce, pachatele, oběti atd.). Důvěrníkem (stejně jako opatrovníkem) proto nemůže být v rozvodovém sporu rodič, který by na dítě mohl klást vědomě či nevědomě požadavky a mohlo by dojít ke střetu zájmů. Osoba „důvěrníka“ může být v určitých případech totožná s osobou opatrovníka (kolizního opatrovníka), kterého určuje soud. Je možné a někdy i vhodné (zejména u trestně právního řízení), aby však dítě zastupoval jak soudem určený opatrovník, tak tento „důvěrník“. Nový občanský zákoník striktně neurčuje, kdo má být stanoven kolizním opatrovníkem dítěte, čímž je soudu umožněna větší flexibilita v rozhodování. V naší soudní praxi to bývá stále nejčastěji OSPOD. Ve složitých právních případech se doporučuje dítěti přidělit advokáta (Hofmannová, 2009–2014).

Ve Spojeném království (Anglii a Walesu) je pro každé dítě, které je účastníkem občanského řízení, jmenován opatrovník z Poradní a podpůrné služby pro děti a rodinné soudy (Children and Family Court Advisory and Support Service)⁹, který při řízení vystupuje jménem dítěte. Opatrovníci zastupují děti u soudu a jsou povinni podávat zprávy o přáních a pocitech dětí. Jsou také povinni vysvětlovat právní postupy a průběžně děti informovat o vývoji věci a jejím konečném výsledku. Opatrovníci také jmenují právníky, kteří dětem poskytují právní zastoupení – to se označuje jako „tandemový model“ zastupování. Pokud je názor opatrovníka na zájem dítěte v rozporu s názorem samotného dítěte, může dítě samostatně zastupovat druhý právník. Ve Finsku platí, že pokud střet zájmů brání tomu, aby opatrovníky dítěte během soudního řízení byli jeho rodiče, je jmenován opatrovník, který před soudem hájí zájmy dítěte. V některých oblastech Finska (například v regionu Kouvola-Kotka) mohou být procesními opatrovníky jmenováni jak sociální pracovník, tak právník a tento systém spolupráce se také označuje jako „tandemový model“ (FRA, 2015, str. 4).

9 Na svých webových stránkách pro děti prezentují informace ohledně řešení jejich obtíží (Cafcass, nedat.)

Část třetí: Praktické techniky

9. Nástroje a techniky ke zjišťování názoru dětí

Pokud chci dítěti porozumět, musím se na svět alespoň na chvíli koukat jeho očima. Pokud chci dítěti pomoci, musím to, co mi dítě umožnilo vidět, ukázat dospělým (rodičům); a to tak, aby dokázali změnit své chování. Rodiče ovšem musí vědět, co se stane, pokud to nedokážou.

V této kapitole představujeme soubor praktických technik, které lze použít při zjišťování názoru dítěte na rodinnou problematiku. Rádi bychom zde připomněli, že než použijeme konkrétní techniku, je nutné nejdříve pečlivě zvážit, jak se bude s rodinou pracovat a především jakým způsobem budeme dítě zapojovat (viz předchozí kapitoly). Znalosti o vedení případu a praktickém plánování práce s rodinou přináší úsporu času a sil odborníků, prevenci komplikací a hlavně hájení zájmu dítěte, s čímž také souvisí prevence zneužití výpovědi dítěte ve sporech rodičů.

Velkou inspirací pro nás bylo osobní setkání s českou pobočkou organizace Lumos (Lumos Czech Republic, nedat.), kterou založila v Anglii J. K. Rowlingová. Tato organizace se věnuje právě zjišťování názorů dětí. S jejich laskavým svolením jsme do této knihy zařadili některé techniky inspirující se jejich metodami.

Inspirativní pro nás bylo též setkání s organizací Amalthea, z.s., která se též zabývá tématem zapojování dětského názoru do rozhodovacích procesů.

Metodická poznámka

(Chlapci i dívky:

velcí

malí

malí i velcí

Aby děti s odborníky chtěly pracovat, musí být do rozhovoru vtažené – motivované. Dítěti by měl být poskytnut takový materiál, který ho zaujme a podpoří jeho zájem komunikovat. Proto vybíráme konkrétní techniky dle věku dítěte – pro snazší orientaci jsme jednotlivé pracovní listy (viz přílohy) označeny kruhovým symbolem věku dle legendy vpravo (přičemž hranice mezi „malí“ a „velcí“ je cca mezi 10. a 12. rokem – nutno přihlédnout k vyspělosti konkrétního dítěte).

Tip, jak si ušetřit barevné kopírování: Pracovní listy určené k vyplnění doporučujeme zalaminovat a nechat dětem vyplňovat smazatelnými fixy. Do spisu si takto vyplněný list můžeme okopírovat, či jen vyfotit do počítače a pracovní list tak můžeme použít opakovaně.

Komunikační bedna

Komunikační bedna je hlavním nástrojem při komunikaci s dětmi, protože je naplněna řadou zdrojů, které pomáhají efektivně zapojit děti všech věkových kategorií do rozhodování. Je souborem konkrétních praktických nástrojů pro práci s ohroženými dětmi a rodinami tak, jak se skutečně využívají ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irsku. Tyto bedny byly vytvořeny proto, aby sociálním pracovníkům nabídly nekomplikované, nápadité způsoby, jak diskutovat s dětmi o mnohdy obtížných tématech. Komunikační bedna obsahuje řadu speciálně vybraných aktivit, hraček, knih a her, které mají pomoci při zjišťování názorů, přání a pocitů dítěte (Fořtová, 2014).

Obsah každé bedny je přizpůsoben situacím, ve kterých se pracovníci s dětmi setkávají, jejich věku a také osvědčeným nástrojům, které byly prověřeny úspěšnou praxí. Důležitým prvkem při sestavování obsahu komunikační bedny je i zpětná vazba a názor samotných dětí – klientů.

Inspirací pro organizaci Lumos i KCD jsou webové stránky Sheffkids (www.sheffkids.co.uk), na kterých jsou volně ke stažení pracovní listy pro děti a kde poskytují mnoho inspirace pro odborné pracovníky pracující s dětmi.

Doporučený obsah krabice je takový, aby alespoň některé z pomůcek zaujaly každou věkovou kategorii.

Přikládáme zde **obsah krabice** převzatý se svolením od organizace Lumos (Solařová & Racek, 2015):

- bedna
- krabičky nebo pytlíčky na drobnosti
- barevné papíry (20 listů)
- flitry, konfety
- peříčka
- bambulky
- samolepící oči
- samolepky
- chlupaté drátky
- razítka
- fixy – sada silných

- fixy – sada tenkých
- prstové barvy
- stimulační míčky – gumové potvůrky
- míč plyšový měkký
- lepidlo
- pastelky
- plastelína (4 barvy)
- magnetická tabulka
- kostka emotikon
- maňásek
- prstový maňásek (postavičky)
- kouzelnická hůlka
- balónky modelovací (5 kusů)
- postavičky Igráček (6)
- šablona zvířátek
- smajlíci (viz technika „Smajlíci“)
- mobilní telefon (atrapa)
- fotoaparát
- kniha o rodině, časopisy
- stresový míček
- rybářský prut s magnetem
- větší hrací kostka
- hrací žetony, figurky
- autíčka
- šablona panáčků papírová
- nůžky
- tetovací gelovky
- kolíčky
- pracovní archy (např. viz techniky dále)

Komunikační krabice by měla být součástí vybavení každé odborné pracovnice pracující s dětmi s cílem zjistit jeho názory a pocity. Následující techniky mohou posloužit jako součást vaší komunikační krabice.

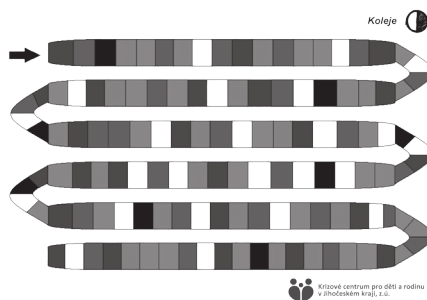
Dospělý by měl dítěti nabízet takové možnosti vyjádření, které dítěti pomohou jeho názor, potřeby a postoje, co nejnadhěji a nejlépe vyjádřit.

Koleje

Obecný popis: Technika „Koleje“ je dobrou technikou pro starší děti (např. pubertálního věku, se kterými je obtížnější spolupracovat). Technika připomíná běžné deskové hry:

posouvání figurek na hrací ploše od začátku na konec dle hodu kostkou (princip náhody) + vytažení karty dle políčka, na které figurka právě stoupla. Technika je pro děti zajímavá, protože je v ní současně využit princip náhody a výběru. Tyto dvě kombinace mají děti rády, protože v sobě zahrnuje hravost a i možnost volby a zodpovědnosti. Do hry je zapojen i odborník realizující rozhovor, a to děti oceňují, protože mají možnost partnersky s odborníkem spolupracovat a setkání dostává jiný než školsko-mentorský rozměr.

Cíl techniky: Cílem techniky je navázání či prohloubení vztahu pracovník-dítě, pozitivní zkušenost dítěte s rozhovorem formou hry, průzkum témat, které pracovníkovi dítě chce a nechce poskytnout a předání pocitu dítěti, že má situaci pod kontrolou a není do něčeho nuceno.

Věk: 9–18 let
Pomůcky: hrací plocha „Koleje“ (viz přílohy), 1 hrací kostka, 1 figurka (ideálně dítě může použít vlastní malý předmět, popř. pracovník může mít k dispozici misku kamínků a kamínek si poté dítě může domů odnést), soubor doporučených otázek (či ideální je pokud si každý pracovník vypracuje otázky s ohledem na své profesní potřeby) včetně 1 žolíka. Červené otázky jsou na rodinu, modré na potřeby dítěte, oranžové na přátele, bílá zjišťují názor dítěte k jeho situaci, zelené jsou pro pracovníci, černé jsou bez odpovědi.

Příprava: Pracovník si připraví arch otázek, které potřebuje od dítěte zjistit, a napíše je k jednotlivým barvám (kamarádi, rodina, zájmy...) a připraví si další pomůcky. Pracovník může mít přichystané otázky pro konkrétní dítě

a se seznamem otázek a hrou pracuje opakovaně. Dítě si dělá k zodpovězeným otázkám tečky. Popř. pracovník bere již rozpracovaný arch, kam dítě označilo otázky, které již zodpovědělo.

Průběh: „Dneska máme za úkol si spolu promluvit, ale protože někdy je to těžké, že nevíme třeba o čem, tak tu mám takovou hru a ta nám pomůže. Mám tady pro tebe přichystanou hru. Na startovní čáru si dej svoji figurku. Budeš házet kostkou a podle toho, kolik ti padne, tolik popojdeš políček. Podle toho, na jakou barvu se dostane tvoje figurka, tak podle toho si vezmeš barevnou kartu a budeš vybírat z okruhu otázek, které na ní jsou. Když stoupneš na černé, na žádnou otázku nemusíš odpovídat. Když stoupneš na zelené, budu odpovídat na otázky z kartičky já. Máš jednoho žolíka, kterého můžeš jednou za hru použít, a to znamená, že nechceš odpovídat, a to je v pořádku. Ke každé otázce, kterou zodpovíš, uděláš tečku.“ Pracovnice motivuje dítě ke spolupráci, oceňuje ho a projevuje zájem, odpovědi nehodnotí, ani neopravuje, ale spíše se se zájmem doptává, aby se dítě cítilo dobře a přijímané. Podle toho, jak dlouho se s dítětem známe, volíme obtížnost série otázek (můžete si sami vytvořit série otázek odpovídající Vaším potřebám).

Práce s výsledky: Pracovník pozoruje dítě, jak neverbálně reaguje na jednotlivé okruhy a otázky – zda je dítě klidné nebo nervózní, zda je okruh nebo typ otázek, kterým se záměrně vyhýbá, zda a jaké ho zajímají otázky na pracovníci a jak reaguje na ni, když mluví. Kolik potřebuje k mluvení podpory, kam se dívá a zda mluví upřímně, či s cílem nějakého zisku.

Pracovník se snaží dítěti vytvořit co nejlepší podmínky pro navázání vztahu – důvěra, bezpečí a pocit jistoty. Pracovnice si může přichystat otázky dítěti na míru, a pokud to pro dítě není důležité, nemusí se ani hra celá dohrát, to vše je na zvážení pracovníka. Dítě si může otázky do příště nebo hned na místě vymyslet samo, jak na sebe, tak i na pracovníci – to záleží na motivaci dítěte a osobnosti pracovníka. Popř. jedna barva může znamenat, že dítě si samo položí otázku na sebe.

ČERVENÉ

Co máš doma nejraději?
 Co tě doma nejvíc štve?
 Co máš nejradši na mamce?
 Co máš nejradši na tatkoví?
 Kdo tě z rodiny nejvíc štve a čím?
 Co byl pro tebe nejhezčí rodinný zážitek?
 Co byl pro tebe nejsmutnější rodinný zážitek?
 Co tě nejvíce doma naštvalo?
 Co bys chtěl změnit na mamce?
 Co bys chtěl změnit na tátovi?
 Jak se doma cítíš?

MODRÉ

Co tě nejvíce baví?
 Za co by tě pochválila tvoje nejoblíbenější postava z filmu?
 Co tě nejvíce mrzí?
 Co by sis nikdy nepřál, aby se ti stalo?
 Jsi v něčem jiný než ostatní? V čem?
 Co ti dělá největší radost?
 Tvůj největší úspěch?
 Z čeho jsi nejvíce smutný?
 Co bys chtěl změnit?
 Je něco, co nikdy nikomu neodpustíš?
 Kdybys měl tři přání, co by sis přál?

ORANŽOVÉ

V kom máš největší oporu?
 Máš někoho, komu nejvíce věříš?
 Lhal jsi někdy?
 Co je největší zrada pro kamaráda/ku a pro tebe?
 Co potřebuješ k životu, abys byl šťastný?
 3 věci, které bys chtěl, aby zmizely z tvého života.
 Je někdo z tvých přátel, kdo tě podrží, když ti není dobře?
 Stalo se ti někdy něco, z čeho jsi byl vystrašený?
 Kde se cítíš nejlépe?
 Tvůj vysněný ideální den?

BÍLÉ

Co nejvíce rodičů nejvíce řeší?
 Co by si zasloužili lidé, co se hodně hádají?
 Kdy poslouchají a kdy ne, dospělí mladé lidí a jejich názory?
 Co bys nechtěl, aby se znovu opakovalo?
 Co bys chtěl, aby někdo řekl tvé mamce a tatkoví?
 Koho by sis s sebou vzal na opuštěný ostrov?
 Bez čeho si nedokážeš svůj život představit?

ZELENÉ

Kde to jsem a co se tu dělá?
 Kdo jste vy?
 Proč jsem tady?
 Jak mám říct rodičům, že...?
 Jak to vypadá u soudu a co se tam dělá?
 Můžete nějak domluvit rodičům?
 Proč se rodiče hádají a jak to vzniklo?
 Co se stane, když...?
 Jak dlouho budu...?
 Jak často se budu potkávat s...?
 Co bude následovat po...?
 Je něco, čeho bych se měl bát?

ŽOLÍK

Tabulka aktivit

Obecný popis: Technika má velmi šetrnou formou zmapovat, co má dítě rádo, k čemu má vazbu a s kým nebo u koho tyto aktivity dělá. Pracovníkům tato aktivita dává možnost zmapovat, jaké má dítě zázemí a popř. který člověk dává dítěti podporu a dítě k němu má dobrý vztah.

Cíl techniky: Cílem je zjistit, co dítě má a nemá rádo a kde a u koho je spokojené.

Věk: 5–18 let.

Pomůcky: tabulka (viz dále), tužka, pastelky.

Čas trvání: cca 5–60 min dle rozsahu rozhovorů nad jednotlivými tématy a věku dítěte.

Příprava: není nutná.

Průběh: „Zajímá mě, co máš a nemáš rád. Můžeme si to třeba zkusit na barvách, seřaď pastelky od nejhezčí po nejošklivější.“ Následuje debata na barvami: které se mu líbí hodně, a které vůbec. Pracovnice si nenápadně zapíše pořadí. „Mám tady takovou tabulku a na té zkusíme zjistit, čeho je víc. Čím chceš začít?“ Dítě píše do tabulky, co má a nemá rádo. Pracovník se doptává, kde tuto aktivitu dělá (např. když každý z rodičů bydlí jinde – Vodňany a Písek – tak si dítě píše, kde aktivitu dělá) a s kým (každému člověku dá jednu barvu) – do tabulky udělá za dotyčného člověka barevný puntík.

Závěr: Pracovník může ještě s dítětem vést rozhovor na téma z tabulky + se dají použít „Smajlíci“ (viz dále) jako systém škálování (jak moc dítě činnost má a nemá rádo).

Práce s výsledky: Pracovník porovnává počet činností a kde a u koho se odehrávají ty dobré a ty špatné. Pracovník se dále podívá na barvy – jakou dítě komu přiřadilo, popř. jak se daleko jsou jednotlivé barvy od sebe na barevné preferenční škále dítěte (řazení barev dle oblíbenosti na začátku).

Co dělám rád/co mám rád	Kde	S kým

Co nedělám rád/co nemám rád	Kde	S kým

Smajlíci (kartičky/pexeso)

Obecný popis: Sada obsahuje 21 kartiček (viz přílohy) zachycujících různé druhy emocí. Každá kartička na sobě má číslo pro snadnější vytváření zápisu z rozhovoru s dítětem. Kartičky jsou lehkou a snadnou technikou, kterou každý pracovník může mít u sebe i při terénní práci. „Smajlíci“ jsou pro děti srozumitelné a komunikace přes ně je pro děti přirozená a zábavná. Jedná se o techniku s všestranným využitím.

Cíl techniky: Zjištění, jak se dítě cítí v různých situacích, popř. jak si myslí, že by se mohlo cítit. „Smajlíci“ pomáhají dětem vyjádřit emoce, které neumí, nechťejí nebo z jiných důvodů nemohou pojmenovat (strach verbalizovat skutečnosti, strach komunikovat s dospělým, strach z neznámé situace). Pomáhá zjišťovat názor dítěte na to, jak se podle něho asi cítí ostatní lidé.

Věk: 3–18 let. Počet a výběr kartiček přizpůsobujeme věku a rozumovým schopnostem dítěte. Mladším dětem a dětem se specifickými potřebami (např. děti s lehkou mentální retardací, děti s poruchami autistického spektra) vybereme jen několik kartiček, kterým děti rozumí; to zjistíme z rozhovoru s nimi.

Pomůcky: 1 sada kartiček („Smajlíci“) **Problematika:** „Smajlíky“ můžeme použít v jakékoliv problematice (rodinná, výchovná, rozvodová, rozhodování o péči, zanedbávání péče, syndrom CAN, pěstounská péče, atd.).

Použití: Techniku můžeme použít ve všech fázích rozhovoru, obtížnost a náročnost práce určuje sám pracovník, který dle své úvahy a potřeb dítěte přizpůsobuje otázky.

Čas trvání: 10–30 min.

Postup (komunikaci přizpůsobujeme věku dítěte).

Příprava: „Mám tady hromádku obrázků, na kterých jsou namalovaní smajlíci, obličej (či sluníčka). Každý na tom obrázku se cítí jinak. Znáš smajlíky? Prohlídni si je.“ Pracovnice před dítě rozprostře obrázky a nechá dítě, aby si je všechny prohlédlo. Poté již začíná otázkami, které budují vztah mezi pracovníci a dítětem: „Který se ti nejvíce líbí? Kdy se takto cítíš? Jak se cítíš tady?“ Otázkami, které jsou pro dítě lehké, se zabýváme tak dlouho, dokud nevidíme, že se dítě již cítí dobře a je uvolněné.

Hlavní část: Pokud je dítě uvolněné a klidné, dáme jednu testovací těžší otázku týkající se tématu, o kterém se s dítětem chceme bavit, např. „Jak se cítíš teď doma, když spolu už vaši nebydlí? Jak se cítíš ve škole? Jak ses cítil v diagnostickém ústavu?“ Pokud dítě reaguje zase nepřiměřeným neklidem, vracíme se ke zdrojovým tématům (co se dítěti líbí). Volíme jen takovou zátěž otázek, kterou dítě akceptuje s klidem.

Závěr: Ke konci rozhovoru mapujeme, jak zde dítěti bylo. Jak se mu tady s pracovníci (se mnou) líbilo. Vysvětlíme, kdy se příště uvidíme a co se mezi tím bude dít. Dítě musí odcházet stabilizované a klidné. Ideálně s dobrým pocitem z rozhovoru. Nejnutnější je, aby dítě vnímalo, že osobu, se kterou mluvilo, velmi zajímá, je tady pro něj a snaží se mu pomoci, a informace, které dítě řeklo, budou použity ke zlepšení jeho situace.

Práce s výsledky: Pracovník zmapuje oblasti života dítěte, ve kterých se dítě cítí dobře a ve kterých ne a dělá si představu o tom, zda neuspokojivé oblasti s něčím souvisí (např. dítě si neví rady, nerozumí situaci atd.) Dítě může mít fantazie a nápady o tom, co by se mělo změnit a co by bylo pro něj lepší. Cílem je, aby dítě vědělo, že nás jeho názor zajímá, a že jeho názor o situaci nebude rozhodovat, ale bude se k němu jen přihlížet. Nutné je, aby se dítě cítilo co nejlépe a je potřeba eliminovat oblasti, kde cítí nespokojenost. Pracovník je tu pro dítě, aby dítě nebylo na situaci samo, a pomáhá mu, aby byla realita pro dítě co nejvíce přijatelná. Pracovník používá informace jako

pomocný nástroj pro tvorbu hypotéz a vytváření plánu při řešení situace a nepoužívá informace od dítěte jako zbraň proti rodičům, ani jako sekuru k rozšíření situace!

3 další různé možné postupy:

1) Volně použitelné k rozhovoru (1 sada „Smajlíků“)

Dítě má před sebou rozložené kartičky „Smajlíků“ a během rozhovoru se pracovník doptává, jak se dítě cítí v určitých situacích a jak se tváří vybraný „Smajlík“. Pokud je dítě počtem kartiček přehlcené (např. úzkostné děti), počet obrázků omezíme na menší výběr.

2) Pexeso spojené s rozhovorem (2 sady „Smajlíků“)

- A) Pokud dítě nenajde dvě stejné, odpoví, kdy se cítí jako smajlíci na kartičkách. Pokud dítě najde dvě stejné, nemusí odpovídat.
- B) Dítě odpovídá, kdy se cítí jako smajlík na kartičkách během celého hraní pexesa. I když najde, i když nenajde dvě stejné kartičky.

3) Výběr karet (princip náhody)

- A) Dítě na kartičky nevidí – vybírá si kartičky náhodně – a u těch říká, kdy se tak cítilo.
- B) U dětí starších a motivovaných, nadprůměrně inteligentních, komunikativních, sebevědomých (popř. velmi aktivních) je možné využít prvku soutěživosti a vzít stopky a kostku. S dítětem se domluvíme na tom, že má na sběr kartiček např. 4 minuty. Hodí kostkou, podle čísla na kostce si může vzít počet kartiček a co nejrychleji musí říci, kdy se tak cítil. Poté

hodí kostkou znovu a postup se opakuje. Cílem je nasbírat co největší počet kartiček. Pokud dítě není schopné říci, kdy se takto cítí, musí kartičku vrátit. Hru můžeme variovat tak, že pocity v jednotlivých kolech musí souviset s jiným okruhem tématu, např. škola, rodina, Facebook, léčebna, zařízení, kde bydlí atd.

Přikládáme ukázkou začátku rozhovoru pracovníka s dítětem za použití techniky „Smajlíci“ (čísla v závorkách představují čísla konkrétních „Smajlíků“).

KAZUISTIKA (MARCEL, 9 LET)

Na začátku setkání s dítětem se často dítěte ptáme, jestli ví, kde je, co mu rodiče řekli, že se tu bude dít, a jestli o setkání má nějaké fantazie. Toto je důležitá fáze pro vyhodnocení situace, zda je možné dítě do rozhovoru zapojit. Pokud je odpověď „odmítající“ (dítě nám oznámí, že je tady proto, že už nikdy nechce vidět jednoho rodiče, protože my zařídíme, aby se nemuselo stýkat s druhým rodičem, nechce dlouhé kontakty s druhým rodičem, popř. nám říká informace neadekvátní jeho věku), děti nezapojujeme dál přímo, popř. neklademe na jejich výpověď důraz. Spíše mapujeme rodiče – zda u nich nedochází k manipulaci a jak se potřeby rodičů potkávají s potřebami dítěte.

- Marcel: „Máma mi řekla, že jdu do psychologické poradny.“
 Psycholog: „My jsme takové centrum, ve kterém se bavíme s dětmi a dospělými, které něco trápí, jsou smutné nebo se jim děje něco, co se jim nelíbí. Pomáháme lidem, aby jim bylo lépe. Je něco, z čeho jsi ty smutný nebo co se ti nelíbí?“
- Marcel: „Rodiče už spolu nebydlí, je to těžké, z toho jsem smutný.“
 Psycholog: „Aha, tak to jsi tu správně. Zkusíme něco vymyslet, aby ti bylo lépe. Chceš o tom mluvit?“
- Marcel: „Ne, nechci! Nechci o tom mluvit!“
 Psycholog: „Slyším, že o tom nechceš mluvit a si se zlobíš.“
 Marcel (dotýká se písku na diagnosticko-terapeutickém pískovišti a je tichý, kouká se na zem a žmoulá rukávy.)

- Psycholog: „Do kolikáté chodíš třídy?“
 Marcel: „Do 3. třídy a baví mě matika a fotbal, mám hodně kamarádů... Často spolu chodíme ven.“
- Psycholog: „A za koho v týmu hraješ?“
 Marcel: „Já jsem útočník, takže mám vždycky modřiny, jak bojujeme.“
- Psycholog: „Nebolí to?“
 Marcel: „Nebolí, je to sranda, všechno je to ze srandy.“
- Psycholog: „Co ti pomáhá, když je ti špatně?“
 Marcel: „Mám rád fotbal a vždycky mi pomůže můj pejsek, ten mi rozumí a je s ním dobrá domluva.“
- Psycholog (bere do ruky kartičky „Smajlíků“): „Jak se cítíš, když hraješ fotbal?“
 Marcel: (s nadšením bere usměvavého smajlíka): „Takhle, já to mám moc rád, hlavně, když dám gól, to se cítím takhle...“ (ukazuje na ještě veselejšího smajlíka.)
- Psycholog: „Jak se cítíš teď a tady?“
 Marcel (ukazuje na spokojeného – 15)

Psycholog se poté dále doptává, jak a kde se Marcel cítí. Během této aktivity Marcel neustále noří prsty po písku a přesypává ho. Psycholog sleduje energii dítěte, aby se cítilo bezpečně a bylo uvolněné, aby mohlo dojít ke zjištění jeho opravdového názoru. Dítě doposud mapovalo situaci a pracovníka, zda se zde může cítit bezpečně. Když se dítě cítí bezpečně, je to vidět v jeho neverbální komunikaci (odeznívání napětí v těle, pravidelný dech, uvolněné pohyby, oční kontakt je přirozený.) Psycholog se již dále může doptávat na to, jak se cítí v různých situacích, s tím, že se lehká témata střídají se složitějšími otázkami. U každé otázky je dobré se s dítětem rozhovět a dále se se zájmem doptávat. Pracovník proto klade otázky dle svého uvážení s ohledem na psychickou pohodu dítěte.

- Psycholog: „Jak se cítíš třeba, když... jsi ve škole?“
 Marcel: „Spokojený (13) – pereme se jenom ze srandy, dřív byl ve škole jeden, se kterým jsme se prali vážně.“
- Psycholog: „...když spolu rodiče už nebydlí?“
 Marcel: „Utrápený (17).“
- Psycholog: „... když jsi jenom s taťkou?“
 Marcel: „Veselý.“

- Psycholog: „...když jsou rodiče dohromady?“
 Marcel: „Strašně šťastný (20). Nevím, proč spolu nejsou, mamka má přítele, ale proto to není. Víc si o tom povídám s mamkou. Zajímalo by mě, proč. Mohl bych se zeptat.“
- Psycholog: „Jak se cítí teď mamka?“
 Marcel: „Nemá radost z rozvodu, ale ze mě jo (13) – když jsem s ní. Já se cítím – před dvěma dny rozružený (4) – vadí mi mamky přítel. Mamka mi řekla, že se na něj můžu zlobit a nemít ho rád, ale ona ho má ráda. Potom má mamka trochu smutný smajlík (5) – neví, co dělat.“
- Marcel: „Hodně mamku zlobím a jsem na ni zlý, protože se zlobím. Potom jsem smutný i já a je mi těžko. Nevím, co mám dělat.“
- Psycholog: „Jaká je tvoje nejoblíbenější filmová či pohádková postava?“
 Marcel: „Bart Simpson“
 Psycholog: „Co by Bart Simpson udělal?“
 Marcel: „Nevěděl by si s tím rady.“
 Psycholog: „Co by ti na to řekli ostatní z rodiny?“
 Marcel: „Marge – řekla by, abych šel za mamkou a omluvil se jí. Nevím, mamka by mohla být šťastnější. Homer – jako Bart, moc nepřemýšlí, něco poťouchlého by řekl. Líza – mohla by vymyslet, že jí zazpívám. Maggie – by šla spát.“
- Psycholog: „Co by mi poradili, aby mi bylo dobře?“
 Marcel: „Že nemám být urážlivý, mám si uklízet, stlát postel, bylo by mi pak dobře, kdybych nezlobil.“
- Psycholog: „Co ti pomáhá, když jsi našťvaný?“
 Marcel: „Když jsem našťvaný, pomáhá mi pes, hraju si s ním, pereme se, chodí za mnou do postele. Pomáhá mi, když hrajeme s taťkou karty.“
- Psycholog: „Jak by ti mohla pomoci mamka, když jsi našťvaný?“
 Marcel: „Když přijde našťvanost, mamka by mi mohla poradit, že to za chvíli přejde. Není to příjemný, v tu chvíli chci být sám. Řekl bych: ‚Mami, přišla našťvanost (4), a teď chci být sám‘. Zlobím se na rodiče. Teď, když si povídáme, jsem šťastný (15).“
- Psycholog: „Kdy se cítíš jako tento smajlík?“ (ukazuje mu rozzlobeného smajlíka)

Marcel: „Nesnáším, když je táta blízko přítele mamky, běhal jsem kolem a pak jezdil na kole. Byl jsem naštvaný, že by přítel mohl táta vidět. Aby taťka nebyl naštvaný, chci ho chránit. Teď se taťka cítí smutný (14) – taťka má mamku pořád rád. Já to mám nejhůř. Pomohlo by mi, abychom alespoň jednou šli společně na procházku, to jsem nikdy nezažil, byl bych úplně nejšťastnější.“

Psycholog: „Co by Ti pomohlo, místo toho, když se toto asi nemůže stát?“

Marcel: „Mít společnou fotku – já a rodiče dohromady jako dřív... Mám chuť dělat lumpárny – mamce bych ukradl fotku ségry, měl bych průšvih, ale bylo by mi líp.“

Psycholog: „Pomohlo by tvému vzteku třeba nechat někde nějaký vzkaz, co se ti děje a jak ti je? Aby to ostatním pomohlo pochopit, jak ti je, aby ti rozuměli. Je někdo, komu bys chtěl takový vzkaz napsat?“

Marcel: „Mamce! ,Mami, jsem naštvaný kvůli příteli, a že nejste s taťkou spolu.“

Psycholog: „Je něco dalšího, co tě trápí?“

Marcel: „Když se rodiče tajně hádají, nemám rád, když se hádají. Už nebudou spolu, tak ať už se aspoň nehádají. Slyším je, i když oni si myslí, že je neslyším.“

Marcel se těší na příště, má zájem o další konzultaci.

Myšák „přístup“

(Jaký přístup při práci s rodinou pracovník zvolí a proč?)

Zvolen nedirektivní přístup, zjišťujeme názor a potřeby dítěte rozhovorem a hrou „Smajlíci“ v kombinaci s diagnosticko-terapeutickým pískovištěm. Chlapec je dostatečně psychicky zralý a rozvodové řízení je na počátku. Zadavatelem zakázky je otec.

Myšák „odborník“

(Jakého odborníka pro práci s dítětem zvolit, aby mohl být zjištěn skutečný názor dítěte?)

S rodinou pracoval psycholog (ale mohl by i sociální pracovník) po dobu 3 konzultací s chlapcem, 1 konzultace s matkou a 1 konzultace s otcem (á 50 min).
Vše proběhlo formou rozhovoru.

Myšák „bezpečí“

(Jakým bezpečným způsobem bude se zjištěnými poznatky nakládáno?)

Jelikož oba rodiče respektovali přání a potřeby dítěte, informace byly sdělené oběma rodičům bez přítomnosti chlapce, který si přál, aby informace sdělil pouze pracovník.
Jaké informace mají být předány, bylo s chlapcem domluveno předem.

Má cesta k rozhodnutí

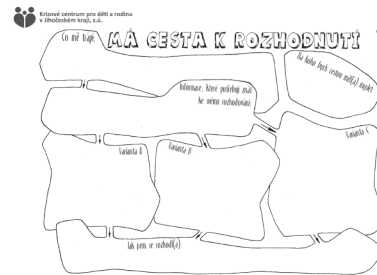
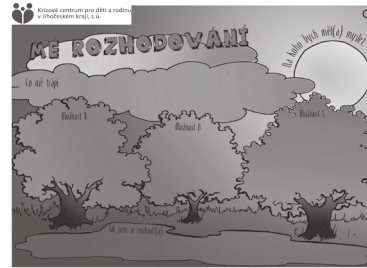
Obecný popis: Jedná se o techniku inspirovanou knihou „Speciální techniky sociální terapie rodin“ (Zakouřilová, 2014). Tato technika je vhodná pro starší děti, které již mají vlastní postoje a myšlenky a výsledek jejich rozhodnutí a chování má vliv na budoucí spolupráci a na efektivnost spolupráce.

Cíl techniky: Rozvíjet u dítěte kritické myšlení, zapojení zodpovědnosti dítěte a porozumění jeho názorům, myšlenkám a postojům. Zkompetentnění dítěte; naučit dítě, jak nad nejasnými situacemi přemýšlet a zapojit dítě do rozhodování nad vlastním životem.

Pomůcky: pracovní list¹ (viz přílohy), pastelky, fixy, propiska a další kreativní pomůcky.

Čas trvání: 10–40min.

Příprava: s dítětem vedeme rozhovor na téma, které pro něj není jasné a neví, co chce a potřebuje. Jsme pro dítě v této nejistotě oporou s tím, že situace bývá někdy složitá a je jen nutné si vše pečlivě rozmyslet a dát si čas. Zvažování důsledků jednotlivých rozhodnutí atd.

1 V přílohách jsou dvě varianty dle věku (věk je orientační – záleží na vyspělosti dítěte):

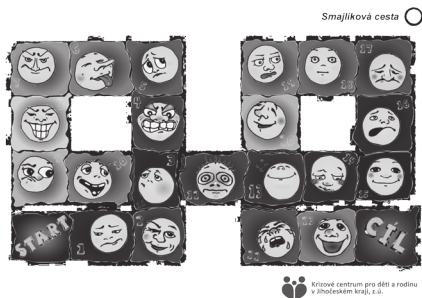
- cca 7–10 let: varianta „Mé rozhodování“ (chybí položka: „Informace, které potřebuji znát ke svému rozhodování“)
- cca 10–18 let: varianta „Má cesta k rozhodnutí“

Průběh: Dítě dostane pracovní list a rozhovorem je motivujeme k zamyšlení nad ústředním tématem rozhodování. Podporujeme dítě v zapisování jeho myšlenek na papír a myšlenky také přijímáme a dítěti pomáháme jeho myšlenky rozvíjet. Své názory dítěti neříkáme, necháváme dítě, aby se svobodně vyjádřilo.

Závěr: Mluvíme s dítětem o tom, jak mu pomohlo zamyšlení nad problémem, co teď pro své rozhodnutí bude dělat, jak příště poznáme, že se něco změnilo, kdo další to pozná, co mu může jeho rozhodnutí připomenout atd. Zda si chce obrázek vzít domů, či ho chce nechat u pracovníka. Pracovník (pokud si dítě bere originál domů) si udělá kopii, aby se příště o tom s dítětem mohl bavit a vrátit se k tomu v případě potřeby.

Práce s výsledky: S touto aktivitou se může pracovat opakovaně a je žádoucí se nad jedním rozhodováním opakovaně zamýšlet.

Smajlíková cesta

Obecný popis: Tato technika dává možnost nedirektivním způsobem zjistit, jak a kdy se dítě cítí. Technika je vhodná i pro děti úzkostnější nebo nerozhodnější, protože se dítě nemusí rozhodovat: hra je postavená na náhodě a dítě tedy není staveno před volbu. Pracovník i dítě jsou aktivně zapojeni. Situace připomíná společenskou hru, která v dětech může vyvolávat pozitivní a hravé pocity. Pracovník a dítě jsou v rovnocenném vztahu, oba jsou na začátku a oba mluví o tom, kdy se takto cítí. Pracovník může sledovat, jak se dítě tváří na jeho odpovědi a může dítě podporovat k odvážným odpovědím. Jelikož i pracovník je při hře velmi aktivní, je hra vhodná k budování bezpečného vztahu a podpory otevř. dialogu.

Cíl techniky: Cílem je zmapovat hlavní nastavení prožívání dítěte a zjistit důležité okamžiky, konflikty, traumata v životě dítěte, které pro něj měly silný emoční náboj.

Věk: 5–12 let.

Pomůcky: hrací plocha „Smajlíková cesta“ (viz příloha), kostka, 2 figurky (dítě si může vybrat předmět z nabídky, nebo nějaký svůj).

Čas trvání: 20–40 min dle věku dítěte.

Postup: Pracovník volí téma hry buď po domluvě s dítětem, nebo si předem připraví téma, které ho zajímá. Je dobré s dítětem hru nejdříve otestovat na tématu, které dítě nechává klidným (např. volný čas, hry, které hraji, kamarádi atd.) Dalšími tématy, na která se můžeme zaměřit, jsou např. čas s mámou, čas s tátou, ve škole, doma, den, kdy se to stalo... (zmlátil kamaráda, utekl z domova, opil se, záchvat u rodiče, pokus o krádež atd.).

Průběh

Mladší děti

Dítěti vysvětlíme, že budeme hrát hru, kde bude vzpomínat na situace týkající se např. školy a jak se kdy cítil. Vyhrává ten, kdo dojde nakonec nejdřív. Když stoupne na veselého „smajlíka“, může figurku posunout o jedno políčko dopředu. Když stoupne na smutné políčko, musí figurku postavit o 3 políčka zpět. Může se vést rozhovor na téma: jak člověka zpomaluje, když je smutný; a naopak když je člověk šťastný, tak mu jdou věci rychleji; a proč s ním mluvíme... chceme, aby bylo šťastné a hledáme, jak mu v tom pomoci a to lze s pomocí této hry.

Starší děti

Aby byla hra poutavější: vysvětlíme jim, že bude hodně záviset na tom, zda budou čísla lichá nebo sudá.

- Když stoupneš na liché číslo, zodpovíš, kdy se takto cítíš a musíš se vrátit zpět na kteréhokoli „smajlíka“, o kterém máš chuť něco říci na zvolené téma.
- Když stoupneš na veselého smajlíka, zodpovíš, kdy se tak cítíš a můžeš hodit znova kostkou.
- Když stoupneš na kartičku, která na sobě má i červené číslo, musíš hodit kostkou a předem si tipneš, jestli padne sudé/liché číslo. Pokud se trefíš, pokračuješ dál ve směru cesty, pokud ne, opakuješ ještě jednou cestu znovu (objíždíš ve směru čtverce ještě jednou). Pracovník i dítě házejí kostkou a odpovídají, kdy se cítí v situacích na předem zvolené téma dle „smajlíka“ na políčku.
- Na políčku mohou stát dvě figurky nebo se vzájemně vyhodit

Pracovník se s dítětem může u jednotlivých políček ještě rozprávět a doptávat dítěte na další věci (Co by Ti pomohlo..., co můžeš udělat..., co nemůžeš, ale chtěl bys..., kdybys tu situaci mohl začarovat, co by se stalo..., co už si zkusel... atd.) Pokud ale dítě vyjádří averzi k otázkám, zůstáváme u tématu hry.

Závěr: Pracovník se ještě doptává na okruhy témat, u kterých dítě mluvilo a může použít ještě další techniky pro zjištění více informací, např. Tabulka aktivit, Moje rozhodování. Rozhovor s dítětem můžeme také vést na téma výhry a prohry.

Práce s výsledky: Pracovník si pamatuje či zapisuje důležité okamžiky pro dítě. Můžeme si na příští rozhovor připravit téma navazující.

Vzkazy ve městě

Obecný popis: Technika dává možnost vyjádřit se dětem, kterým se těžko hovoří, mají umělecké nadání nebo jsou spíše introvertního nastavení, či zažily těžký zážitek, o kterém mluvit nechtějí nebo nemohou.

Cíl techniky: Vyjádřit vzkazy lidem prostřednictvím nápisů ve městě: Co si přeji, nepřeji. Co mě trápí. Co chci změnit atd.

Věk: 12–18 let.

Pomůcky: pracovní list „Vzkazy ve městě“ (viz příloha), pastelky, fixy.

Čas trvání: 5–20 min.

Příprava: Rozhovor s dítětem na téma, jak si lidé předávají informace: prostřednictvím billboardů, reklam, grafity atd. Rozhovor na téma, co ho nejvíce kdy oslovilo, zda si na nějaký takový vzkaz pro někoho někde pamatuje atd. Dítěti je vysvětleno, že o některých věcech je těžké mluvit.

Průběh: Dítěti nabídneme, že dnes má možnost ve městě vytvořit vzkazy lidem, kteří ho nějak zlobí, štvou, co ho trápí nebo naopak co by ho potěšilo. Mluvíme o výrazových (hudba, knihy, grafity, sport, demonstrace, stávka) a kreslicích (fixy, vodovky, tuž, pero atd.) prostředcích, které má nejraději.

Závěr: Pracovník se (se svolením dítěte) kouká na obrázek a ptá se dítěte, zda se může doptávat. Pokud ano, pracovník vede klasický rozhovor (pro koho vzkaz je, jaký je nejlepší a nejhorší zážitek s osobou, pro kterou je vzkaz určen, co by této osobě přál, jestli je něco, co by jeho názor změnilo atd.)

Křesťanské centrum pro děti a rodinu
v Jihočeském kraji, z.ú.

Vzkazy ve městě

Pokud se dítě o obrázku nechce bavit, nabídneme dítěti „Smajlíky“ a dítě poprosíme, aby ke každému vzkazu přidalo „Smajlíka“ (jaké pocity v něm vyvolává vzkaz).

Práce s výsledky: Dítě si může obrázek vzít domů, či si ho nechá u pracovníka; pracovník diskutuje s dítětem, co pro něj bude lepší a proč. Společně s dítětem mluví o tom, zda ho napadá, jak se situace může změnit, popř. jak by mu pracovník mohl pomoci v jeho situaci a jaké jsou další postupy atd.

Moje setkání

Obecný popis: Technika je inspirovaná materiály Sheffkids (Sheffield City Council, nedat.), které u nás používá též organizace Lumos (Lumos Czech Republic, nedat.) Pracovní list je vhodné s dítětem vyplnit před případovou konferencí, resp. ideálně před interaktivní případovou konferencí. Pracovní list by s dítětem měl vyplňovat pracovník, kterého dítě dobře zná a na konferenci bude přítomen. Je však velmi nutné zvážit přítomnost dítěte na případové konferenci. Popř. za dítě může být přítomen právě pracovní list, aby se dítě cítilo být do procesu rozhodování o jeho osudu zapojeno (pokud je to ku prospěchu dítěte).

Cíl techniky: Připravit dítě na případovou konferenci. Seznámit ho s cílem, postupem a co se bude dít poté. Dát dítěti pocit, že je plnohodnotný člen, který má dobré vlastnosti a přání.

Věk: 6–18 let.

Pomůcky: pracovní list „Moje setkání“ (viz příloha – dvě varianty dle věku), pastelky, fixy, krabice s kreativními pomůckami.

Čas trvání: 5–20 min.

Příprava: Dítěti vysvětlíme, že se bude konat případová konference, co to znamená, kolik tam bude lidí, co se tam bude řešit, jestli ono tam bude přítomné, jak se dozví, na čem se domluví atd. Pracovník dítěti vysvětlí, že je velmi důležité, aby poslalo vzkaz, popř. s sebou přineslo vzkaz na případovou konferenci o sobě. Vysvětlíme, kdo vzkaz bude číst, popř. dítě ho samo přečte.

Průběh: Pracovník dítě podněcuje a podporuje v tom, aby dítě přemýšlelo, popř. mu pomůžeme některé skutečnosti vymyslet (např. pro děti se sníženým sebevědomím může být problém vymyslet, v čem jsem dobrý; děti možná budou potřebovat edukovat o okruzích témat v čem mi můžete pomoci.) Dítě je podpořeno v kompetencích vyjadřovat své názory a pracovník mu dává najevo svou podporu.

Závěr: Znovu dítěti zopakuje průběh případové konference a dítě uklidní a ujistí, že tam bude s ním, popř. proberou jeho další obavy a zkusí je minimalizovat (např. opatřením „pravidlo STOP“.) Případovou konferenci by měl vést vyškolený facilitátor, aby došlo k podpoření kompetencí dítěte a k eliminaci traumatizace (psychickému přetížení) dítěte ze setkání nevhodným facilitačním způsobem (např. výčitky, útoky, vydírání ze strany dospělých atd.)

Další inspirace

Velmi doporučujeme knihu „Speciální techniky sociální terapie rodin“ od E. Zakouřilové (Portál, 2014), která obsahuje mnoho zajímavých technik pro práci s dětmi. Doporučujeme zejména tyto:

- Začarovaná rodina
- Tři přání
- Dva domečky
- Strom s panáčky

Další zajímavé materiály lze získat od organizace Lumos (<http://czech.wearelumos.org>) a na stránkách Sheffkids (www.sheffkids.co.uk/adultssite/Czech/resources.html).

Slovo na závěr

*Podáváme vám ruku ke spolupráci, teď už je to na vás...
Vzpomeňte si na hru „Rybičky, rybičky, rybáři jedou“. Pojďme společně vytvořit záchrannou síť dětem v krizi!*

Doufáme, že se kniha stane vaším oblíbeným společníkem a jako k dobrému příteli se k ní budete rádi vracet či na ni budete v dobrém vzpomínat.

Krizové centrum pro děti a rodinu v Jihočeském kraji, z.ú. je zde nejen pro lidi v krizi, ale také pro vás, odborníky, kteří mají chuť se vzdělávat a zlepšovat své schopnosti a dovednosti ve své práci. Z tohoto důvodu vám nabízíme odborné semináře a kurzy, na kterých se s vámi naši odborníci rádi podělí o své zkušenosti.

Citovaná literatura

Ashford, A. (nedat.). *Involving children in decision making: Your quick, practical guide (online)*. Dostupnost: www.childcomm.tas.gov.au/wp-content/uploads/2015/06/Guide-to-making-decisions-booklet.pdf

Bakalář, E. (2002). *Průvodce otčovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít*. Praha: Vyšehrad.

Bakalář, E. (nedat.). *Syndrom zavržení rodiče v soudní a znalecké praxi (pohled zpět po 13 letech) (online)*. Spravedlnost dětem. Dostupnost: www.iustin.cz/files/syndrom13.pdf

Bakalář, E., Novák, D., & Warshak, R. (2008). *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem: tři studie problému*. Praha: Triton.

Beresford, P., & Croft, S. (1993). *Citizen Involvement: A practical guide for change*. Basingstoke: Macmillan.

Cafcass. (nedat.). *Family court after separation: Children and young person's guide (online)*. Cafcass – Putting children and young people first in the family courts. Dostupnost: www.cafcass.gov.uk/children/family-court-after-separation.aspx

Council of Europe. (2011). *Child and youth participation in Finland. A Council of Europe policy review (online)*. Dostupnost: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046c47e>

CYPCS – Children and Young People’s Commissioner Scotland. (nedat.). *About the Commissioner (online)*. Dostupnost: www.cypcs.org.uk/about#

Dalet. (2013). *Kids’ Skills – na řešení orientovaná práce s dětmi, rodiči a komunitou (online)*. Kids’ Skills. Dostupnost: www.kidsskills.cz

Fořtová, L. (2014). *Communi-crate jako soubor komunikačních nástrojů a postupů pro práci s ohroženými dětmi a rodinami ve Velké Británii a v České republice (diplomová práce)*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra speciální pedagogiky.

FRA – Agentura Evropské unie pro základní práva. (2015). *Justice vstřícná k dětem – perspektivy a zkušenosti odborníků (online)*. Vídeň: FRA. Dostupnost: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-child-friendly-justice-professionals-summary_cs.pdf

Gardner, R. A. (1996). *Syndrom zavrženého rodiče*. Praha: MPSV.

Gardner, R. A. (2010). *Terapeutické intervence u dětí se syndromem zavržení rodiče*. Praha: Triton.

Hofmannová, H. (2009–2014). *Postavení orgánu sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovníka ohroženého dítěte a jeho role v řízení ve věcech péče o děti. Úloha soudů a orgánů veřejné moci v těchto řízeních (judikatura Ústavního soudu) (online)*. MPSV. Dostupnost: www.pravonadetstvi.cz/dokumenty

Jedlička, J. (nedat.). *Syndrom zavrženého rodiče (online)*. Spravedlnost dětem – sdružení pro ochranu práv dětí, rodičů a prarodičů. Dostupnost: www.iustin.cz/art.asp?art=195

Ludewig, K. (2011). *Základy systemické terapie*. Praha: Grada.

Lumos Czech Republic. (nedat.). *Protecting Children. Providing Solutions (online)*. Dostupnost: <http://czech.wearelumos.org>

Matějček, Z. (1986). *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum.

Navrátil, P. (2014). *Zavádění participace dětí a mládeže v kontextu kvality péče v sociálních službách*. In: *Participace a nové přístupy k práci s ohroženými dětmi*

- a rodinami Studie inspirované zkušenostmi ze Švýcarska (online). Dostupnost: www.ceskobritska.eu/Downloads/Participace_a_nove_pristupy_k_praci_s_ohrozenymi_detmi_a_rodinami.pdf
- Nosál, I., & Čechová, I. (eds., 2014). *Participace a nové přístupy k práci s ohroženými dětmi rodinami. Studie inspirované zkušenostmi ze Švýcarska (online)*. Dostupnost: www.ceskobritska.eu/Downloads/Participace_a_nove_pristupy_k_praci_s_ohrozenymi_detmi_a_rodinami.pdf
- Pavlát, J., & Janotová, D. (2006). Syndrom zavrženého rodiče. *Česká a slovenská psychiatrie*, 102(1), 7–12. Dostupnost: www.csppsychiatr.cz/dwnld/CSP_2006_1_7_12.pdf
- Pemová, T., & Ptáček, R. (2012). *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada.
- Prajková, K. (2008). *Sociální a právní ochrana dětí v minulosti a současnosti (bakalářská práce)*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií.
- Racek, J., Solařová, H., & Svobodová, A. (2014). *Vyhodnocování potřeb dětí – praktický průvodce. Metodika vyhodnocování (online)*. Praha: Lumos Foundation. Dostupnost: <http://czech.warelumos.org/sites/default/files/metodika%20vyhodnocovani%20-%20guide.pdf>
- Sheffield City Council. (nedat.). *Giving Children Of Sheffield A Voice (online)*. Sheffkids. Dostupnost: www.sheffkids.co.uk
- Smith, H. (2004). *Děti a rozvod*. Praha: Portál.
- Solařová, H., & Racek, J. (22. září 2015). *Zapojování dětí do rozhodování v rámci SPOD: Přímá práce s dětmi (seminář)*. Lumos Czech Republic.
- Stoklásková, Z. (2006). Domovské právo a obecní samospráva. V L. Fasora, J. Hanuš, & J. Malíř (Eds.), *Občanské elity a obecní samospráva 1848–1948* (stránky 138–145). Brno: CDK.
- Špiláčková, M., & Nedomová, E. (2014). *Úkolově orientovaný přístup v sociální práci*. Praha: Portál.
- The Finnish Children's Parliament Foundation. (srpen 2010). *Response to the Consultation on a European Commission's Communication on the Rights of the Child (2011–2014) (online)*. Dostupnost: http://ec.europa.eu/justice/news/consulting_public/0009/contributions/unregistered_organisations/139_finnish_childrens_parliament.pdf

Uholyeva, X., & Hoskovcová, S. (2014). Předivo vztahů po rozvodu. *E-psychologie*.
Dostupnost: http://e-psycholog.eu/pdf/uholyeva_hoskovcova.pdf

Úmluva o právech dítěte. (1990). Dostupnost: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rfp/dokumenty/zpravy-plneni-mezinumluv/umluva-o-pravech-ditete-42656>

Vyhláška č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, ze dne 17. dubna 1967, v platném znění. *Sbírka zákonů České Republiky*.

Zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ze dne 8. ledna 1969, v platném znění. *Sbírka zákonů České Republiky*.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ze dne 25. června 2003, v platném znění. *Sbírka zákonů České republiky*.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních ze dne 12. září 2013, v platném znění. *Sbírka zákonů České republiky*.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ze dne 9. prosince 1999, v platném znění. *Sbírka zákonů České republiky*.

Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících ze dne 6. dubna 1967, v platném znění. *Sbírka zákonů České republiky*.

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů) ze dne 30. ledna 2013, v platném znění. *Sbírka zákonů České republiky*.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ze dne 3. února 2012, v platném znění. *Sbírka zákonů České republiky*.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ze dne 4. prosince 1963, v platném znění. *Sbírka zákonů České republiky*.

Zakouřilová, E. (2014). *Speciální techniky sociální terapie rodin*. Praha: Portál.

O autorech knihy

Krizové centrum pro děti
a rodinu v Jihočeském kraji, z.ú.

Krizové centrum pro děti a rodinu v Jihočeském kraji, z.ú. (KCD) bylo založeno v roce 2003 jako odborné interdisciplinární pracoviště zaměřené na komplexní pomoc rodinám s dětmi ve zvláště obtížných životních situacích (např. konflikty v rodině a rozvodové spory, výchovné problémy u dětí, sebepoškození, reakce na traumatickou událost, syndrom CAN aj.)

V KCD je ambulantní (popř. terénní) formou poskytována krizová intervence (KCD je registrovaným poskytovatelem sociální služby krizová pomoc), psychosociální poradenství, terapie a pomoc pro obnovu narušených rodinných vztahů a posilování rodičovských kompetencí (KCD má pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí). Protože vzniklá krizová situace zpravidla ovlivňuje celý rodinný systém, pracuje KCD vždy, kdy je to vhodné, s celou rodinou. Právě v práci s celým rodinným systémem a především v know-how z oblasti psychologické a terapeutické práce s dětmi spočívá unikátní přínos Krizového centra pro Jihočeský kraj.

Zaujalo vás, o čem v této knize píšeme? Navštivte naše webové stránky www.ditevkrizi.cz a přihlaste se na některý z našich **kurzů**.

Z naší nabídky uvádíme například tyto (akreditace MPSV):

- Zapojování dětí do rozhodovacích procesů – úvod (8 hod)
- Praktický nácvik zjišťování potřeb a názorů dětí – základy (8 hod)
- Syndrom zavrženého rodiče (16 hod)
- Přímé zapojení rodiny v rodičovských konfliktech do tvorby individuálního plánu ochrany dítěte (8 hod)

Připravujeme:

- Základy krizové intervence (16 hod)
- Specifická témata krizové intervence (16 hod)
- Asistovaný styk – úvod do praxe (8 hod)
- Manipulativní klient – praktický nácvik komunikace (16 hod)

Mgr. Zlata Knetlová (psycholog, kouč)

Pracuje v Krizovém centru pro děti a rodinu jako psycholog, terapeut, krizový intervent, facilitátor a lektor kurzů. Ve své práci se zaměřuje především na psychosomatické obtíže a zpracování traumatických událostí. Je členkou České lékařské společnosti J. E. Purkyně. Jako jednatelka společnosti Viavize s.r.o. se věnuje psychologickému poradenství pro děti a dospělé a somatickému koučování zaměřenému na osobnostní a profesní rozvoj.

Absolvovala Výcvik v Somatickém koučování® uznávaný ICF a ukončuje Komplexní vzdělávací program v psychoterapii ve směru dynamickém s důrazem na celostní – psychosomatický přístup. Dále absolvovala mnoho kurzů, např. Diagnosticko-terapeutické pískoviště, základy facilitace, kurz krizové intervence, zapojování dětí do rozhodovacích procesů, kontakt dítěte v NRP s biologickou rodinou, systemická práce s dětmi a dospívajícími.

Mgr. Iva Volfová (zakladatelka KC, sociální pracovnice)

Patří mezi zakladatele Krizového centra. Pracuje v Krizovém centru pro děti a rodinu jako sociální pracovník a krizový intervent, facilitátor a lektor odborných kurzů pro odborníky pracující s dětmi (OSPOD, NNO aj.) Vede především individuální a párové konzultace a podpůrné skupiny pro dospělé. Jako jednatelka společnosti Viavize s.r.o. se věnuje facilitaci a odbornému poradenství. Vystudovala sociální práci na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích. Absolvované kurzy: kurz krizové intervence, výcvik v rodinném poradenství, motivační rozhovory, základy mediace a facilitace, práce s agresivním klientem, vedení rozhovoru s dítětem, zapojování dětí do rozhodovacích procesů, interaktivní případové konference, vyhodnocování situace dítěte a rodiny, baumtest. Působí také jako odborný asistent na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích.

Mgr. Pavlína Lojíková (psycholog)

Pracuje v Krizovém centru pro děti a rodinu jako psycholog, krizový intervent a facilitátor. Pracuje zde s rodinami a dětmi v krizových situacích, vede především individuální konzultace s dětmi i dospělými a párové konzultace s rodiči. Facilituje případové konference. Podílí se také na psaní projektů. Vystudovala jednooborovou psychologii na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích a Univerzitě Palackého v Olomouci. Z kurzů absolvovala např.: Základy krizové intervence, Základy facilitace, Základní dovednosti mediátora – mediace, Diagnosticko-terapeutické pískoviště, Rozhovor – nástroj pomoci.

Mgr. Markéta Bartušková (psycholog)

Pracovala v Krizovém centru jako psycholog a krizový intervent. V průběhu své práce v KCD vedla mnoho individuálních a párových konzultací a také podpůrné skupiny pro děti a pro dospělé. Zaměřovala se na to, jak efektivně

pracovat s celou rodinou a využívat diagnosticko-terapeutické pískoviště v problematice rodinných a rozvodových krizí. Kromě svého magisterského vzdělání v psychologii na Masarykově univerzitě v Brně absolvovala řadu školení a seminářů se specifickým zaměřením, např. krizová intervence, trauma, motivační rozhovory, vedení rozhovoru s dítětem, attachement v sociálně-právní ochraně dětí, základy mediace a facilitace.

THEIA – krizové centrum o.p.s.

THEIA – krizové centrum o. p. s. byla založena v roce 2009 jako nestátní nezisková organizace, která poskytuje ve čtyřech městech Jihočeského kraje ambulantní

a terénní formou služby krizové pomoci a odborného sociálního poradenství lidem, kteří se ocitají v situacích, které již nemohou řešit vlastními silami nebo za pomoci svých blízkých. Pomoc poskytuje především osobám v krizi, obětem násilí a trestných činů, pachatelům trestných činů a osobám, které mají problémy se zvládnutím agrese. Spektrum situací, které přicházejí lidé řešit, je velmi široké – rodina a mezilidské vztahy, dluhová problematika, diskriminace a porušování lidských práv, informace a práva týkající se oběti či pachatele trestných činů atd.

V roce 2014 získala akreditaci Ministerstva spravedlnosti ČR pro poskytování právních informací obětem trestných činů. Organizace se rovněž věnuje aktivně oblasti prevence, kdy realizuje programy primární prevence rizikového chování na základních a středních školách na území Jihočeského kraje. Organizace je také akreditovanou vzdělávací institucí (MŠMT, MPSV) a poskytuje akreditované kurzy pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a pracovníků v sociální oblasti.

Mgr. Ondřej Čech

Vystudoval Zdravotně sociální fakultu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Více jak 12 let pracoval jako vyšetřovatel služby kriminální Policie České republiky. V roce 2016 zahájil doktorské studium na Teologické fakultě Jihočeské univerzity. Od roku 2009 je vedoucím pracovníkem ambulantní poradny České Budějovice a odborným sociálním poradcem v THEIA – krizové centrum o. p. s. Věnuje se převážně klientům – obětem násilí, obětem trestné činnosti, pachatelům trestné činnosti a agresivním osobám. Poskytuje sociální a psychosociální poradenství včetně právního poradenství. Je lektorem několika vzdělávacích kurzů určených pro sociální a pedagogické pracovníky (akreditace MPSV a MŠMT), ve kterých zúročuje praktické znalosti při práci s klienty v poradnách. Je také lektorem programů primární prevence rizikového chování, které jsou realizovány na základních a středních školách v Jihočeském kraji. Absolvoval speciální výcvik v metodě zvládání vzteku.

ViaVize s. r. o.

Jihočeské centrum pro osobní a profesní růst; partnerská organizace KCD

Telefon: 608 820 172

E-mail: info@viavize.cz

- Supervize
- Koučování
- Facilitace
- Terapeutické a poradenské služby
- Psychologické poradenství a diagnostika
- Školení a kurzy
- Procesní poradenství